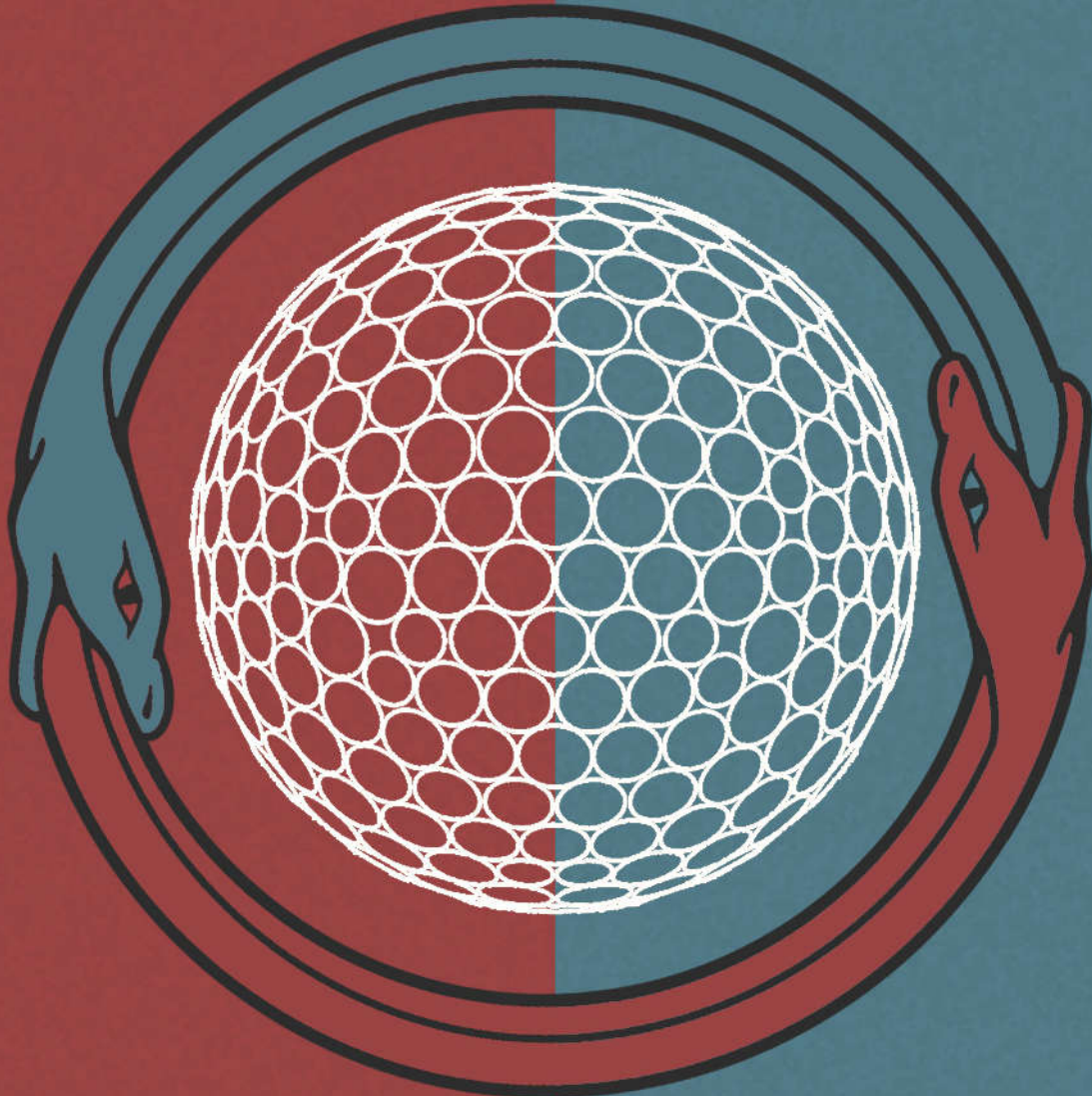
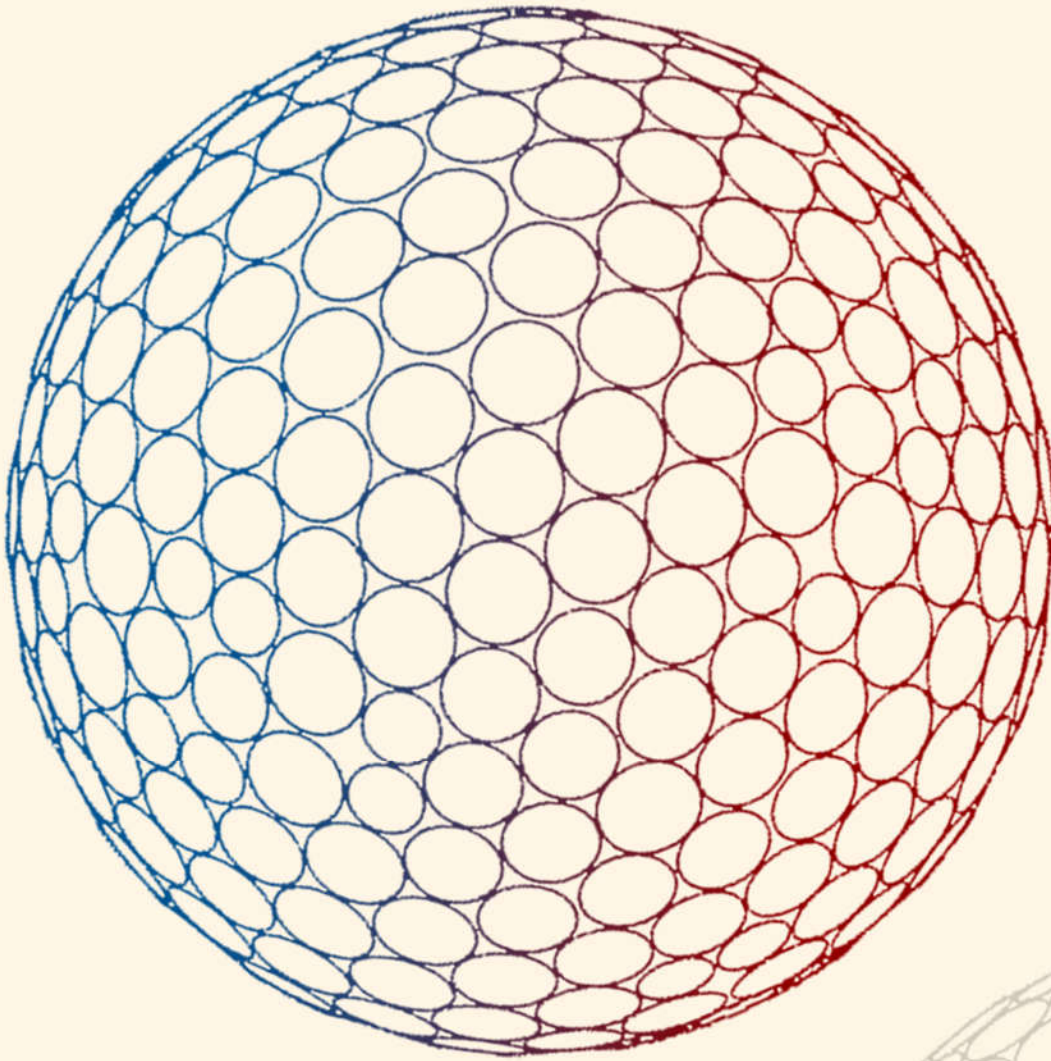

ONTO

Online Psikoloji Dergisi

2015
No:07

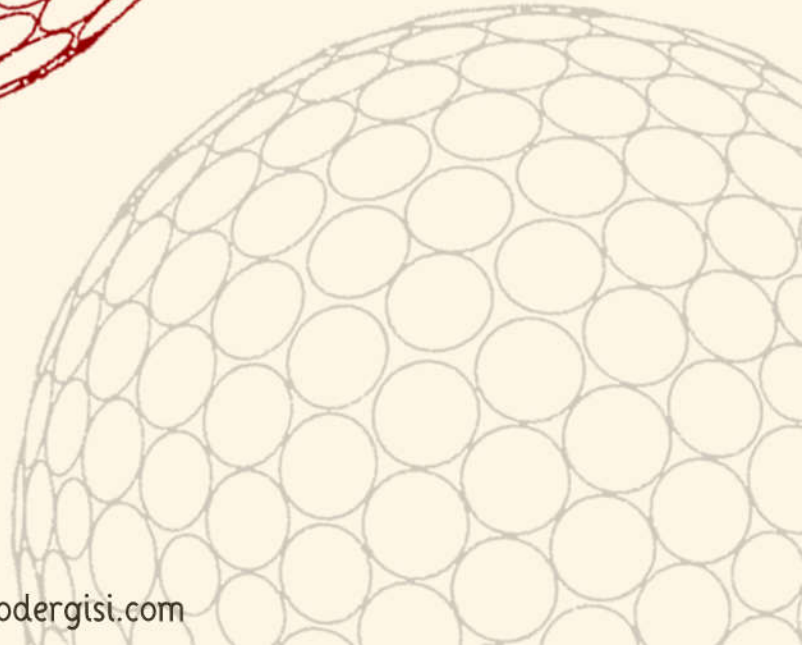

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Karasu

Editör
Sercan Karlıdağ

Tasarım
Erdem Ömürış

Sosyal Medya Sorumlusu
Remziye Yeşilyaprak

İçindekiler

Önsöz (4)

Biriciğe Varoluşçu Bir Nazar (5)

[Ç]evrimiçi (10)

Dinin Kökeni (14)

Gelişim ve Zaman (17)

Ataerkil Toplumsallaşma: Cinsiyetlendirilmiş Yaşamlarımız (20)

Homofobiyi Meşrulaştırma Pratiği Olarak Medya (26)

Aklımızdan Sorumuz Var (29)

Anaakım Psikolojide Kürtlerin Yeri (31)

Darbe Sonrası Kentleşme Pratikleri ve Sorunlar (36)

Çeviri: 21. Yüzyıl Koşullarına Bir Tepki Olarak Varoluşçu Psikoloji (42)

Öykü (Bölüm-2): Vahit Zaman (47)

Online Araştırma (57)

V for Venus (58)

Hayat uzun, kuşlar da artık uçmuyor!

Mehmet Karasu
İzmir, Haziran 2015

GÜNAH KEÇİSİ ya da SAMİMİYET ELÇİSİ BİRİCİĞE VAROLUŞÇU BİR NAZAR

Emre Oral*

Stirner'i reddetmekteki neden, Stirner'in "Biricik"inde gizli olan belirli bir düşünceyi emin olarak hissetmek olmalı. Bu düşünceyle karşı karşıya gelen Marx, Nietzsche, Carl Schmitt ve Jürgen Habermas gibi başka birçok insan, bu konuyu kamu önünde tartışmaktan kaçınmışlardır (Laska 1993, 1996).

«Ben, “Hiçim.” derken, boş olduğumu söylemiyorum;bizzat yaratıcı bir hiçim, bir yaratıcı olarak her şeyi yaratan bir hiç.»

(Der Einzige und sein Eigentum, Reclam – Stuttgart 1981, s.3-5.)

Havayla temas ettiğinde gerek kimyasal açıdan, gerek fiziksel açıdan değişime uğrayan maddeler vardır. Bu tip, narin maddeler gibi, duygusal yaşamda sıkça dile getirilen, “samimiyet” gibi kavramlar da, kalabalıkların yoğunlaştığı nirengi noktalarında, manevi varlığını çabucak kaybetme eğiliminde olur. Bu, kalabalıkları bir araya getiren; ekonomik etkenlerden ziyade, bir etken olarak, kalabalıkların yapışmasını oluşturan öznenin, artık, tenhaya

duyduğu ölümcül ihtiyacın bir sonucudur. Tenha bir araziye تنها yapan, bir referans olarak kalabalık değil; öznenin oradaki varlığıdır. Yine aynı tenhada, çekinerek yürüyen bir insanın tenhaya dair güvensizliği, güvenin de tıpkı samimiyet gibi, manevi varlığını, bir çeşit materyal karşılığında ipotek altına verdiğini gösterir. “Sosyal adalet” ya da “sosyal güven” diye bahsedilen şeyler ne ifade ediyor? İnsanlar, kendilerindeki birçok şeyi inkâr ederler ve bu sebeple, başkalarında da bu, inkâr ettikleri şeylerin olmamasını isterler. Eşitlik adına varlık bulan bu talep, başta sosyal vicdan olmak üzere, [deo Gratias] sosyal ön adını alabilmiş birçok şeyin ve bunlara yataklık eden görev bilincinin kökeninde yatar. Bir frengi hastasının bilinçdışına hâkim olan, bu hastalığını çevresindeki insanlara da bulaştırma eğilimi; başta kendisi, sonra çevresi tarafından, esefle reddedilecektir. Sorgu, bu noktada “Neden ben?” diye yankı bulacaktır. Herkes bir adım geri çekildiğinde, kalabalığın içinden kimse kendisinin önde kalmasına tahammül edemez. Sosyal bilinç, kökeni sayrıl olan bir hissin, gruplar içinde ortaya çıkan eşitlik talebi sebebiyle birbirleriyle özdeşleşen insanlar tarafından, ister istemez olumlu bir bağa dönüştürülmesi sonucu oluşur. Ancak bu olumlu bağ; tarihin ışıklı ya da karanlık, güllerle kaplı ya da dikenli, toprağa saplanan ağaç kökleriyle dolu ya da insanın özgeci¹ endişelerinin çoraklığına terk edilmiş

* Kendi çapında bir estetik, erotist ve düşünür

¹ Bu kelime, Altruizm ideolojisinden doğan “altruistik” sıfatının tam bir Türkçe çevirisi olarak önerilmiştir. Çeşitli yayınlarda önerilen

arazisinde yürüyen düşünürlerin hepsi için aynı şeyi ifade etmekten uzaktır. Max Stirner (asıl adıyla, Johann Kaspar Schmidt), her açıdan gürültüsü artmaya başlayan bir çağın düşünürler sınıfında, parmağını kaldırıp söz almadan ve hatta yerine bile oturmaksızın dile getirdikleriyle, unutulmayacakların onur tablosunda daha az nüfuz sahibidir; ancak onurlandırılmaya daha az gereksindiği, kesinlikle unutulması gerekenler listesinde, kendisine ayrılan yerini almıştır.

Samimiyeti bu noktada söz edilesi kılan, felsefenin, ölümcül bir decadence ile boğuştuğu bir dönemde, Stirner'in, *insan yaşamı için ideal olan* arayışına girmeden önce, Karl Marx başta olmak üzere, diğer birçok filozofun ihmal ettiği şeyi, eşsiz benliği ihmal etmemiş olmasıydı. Esasında buradaki ayırım, felsefeyi, insan yaşamı için sunacağı öneriler bakımından kutuplara ayıran, daha büyük ölçekli bir ayırımın bir parçasıdır. Bu ayırım, büyük ihtimalle Stirner'den hiç haberi olmamış çağdaşı, Søren Kierkegaard tarafından, *Begrebet Angest*'te (*Kaygı Kavramı*), biraz ironik bir dille, şöyle aktarılıyor:

“... Schleiermacher, Antikçağ Yunanı gibi, yalnızca bildiği şeylerden söz eden; zarif bir düşünürdü. Hegel ise tam aksine, olağanüstü yeteneğine ve çalışma gü-

cüne rağmen, yaptıklarıyla bize bir kez daha kendisinin geniş bir yelpazede, tam anlamıyla Alman bir felsefe profesörü olduğunu hatırlatıyor, çünkü à tout prix [ne pahasına olursa olsun] her şeyi açıklamak zorunda olduğunu düşünüyor ...”²

Kierkegaard'ın, kişiler üzerinden dikkat çektiği bu ayırım, esasında insanlığın düşünsel tarihinde her daim kendisini gösteren ve kişilerden çok, idealleri ilgilendiren, köklü bir ayırımdır. Kierkegaard'dan yapılan alıntıdan yola çıkılırsa, daha sonra Karl Marx'ın diyalektik materyalizmine bir zemin oluşturacak olan Georg Wilhelm Friedrich Hegel, insan yaşamı için ideal bir sistem arayışıyla meşhurdur. Bireyi bertaraf ederek, onu yalnızca *çağın temsilcisi* olarak tanımlayan Hegelci sistem, Kierkegaard tarafından, bireyin tekil ve eşsiz varoluşunu mutlak bir soyutlama bünyesinde erittiği gerekçesiyle, acımasızca eleştirilmiştir. Stirner ise, kaderin cilvesi olacak ki, Kierkegaard'un, yukarıdaki alıntının yapıldığı Begrebet Angest'inin yayınlandığı 1844 yılında, tek eseri olan *Der Einzige und sein Eigentum*'u (*Biricik ve Mülkiyeti*) yayınlamıştı. Zaten birkaç asır içinde de, Stirner'i varoluşçuluğun kaynaklarından biri olarak değerlendirecek olan kritik-

“diğerkâm” sözcüğünün, anlamsal kapsamı sebebiyle, “altruistik” sözcüğü için tam bir karşılık olmadığını düşünüyorum.

² KIERKEGAARD, Søren, *Kaygı Kavramı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s.12.

ler; Kierkegaard'u, Stirner'i vurguladıklarından daha belirgin bir biçimde *varoluşçuluğun atası* olarak nitelendirmişlerdir.

Bugün insanın düşünce yapısını şekillendiren ve onun tarafından şekillenen dil, bu dinamizmiyle bile Stirner'in felsefesinin satır aralarını kaçırabiliyor. Bunu, Bernd A. Laska'nın, Stirner'e adadığı eseri, "*Max Stirner: Parerga. Kritiken. Repliken.*"deki şu ifadelerden anlayabiliyoruz: "*Stirner'in söylediği bir sözcük, bir düşünce ve bir kavramdır; söylemek istediği ise, ne bir sözcük, ne bir düşünce ne de bir kavramdır. Stirner'in söylediği, söylemek istediği değildir ve söylemek istediği, söylenemez.*"³ Kelime oyunlarına boğulmuş gibi görünen bu kavram, esasında benlikten başka bir şey değilmiş gibi durur. Elbette, benliği ve benlik gibi, belirli bir derinlik düzeyine sahip diğer kavramları, herhangi bir referans noktası olmaksızın açıklayan sözlükler ve ansiklopediler, *dünyayı kurtarmak üzere* yola çıkmış sistem sevdalıları için bir can simidi niteliğindedir. Benliği "*karakter*" diye tanımlama yolunu seçen yapı, kendi müşterisini yaratan süpermarketin tenezzülsüzlüğünü yansıtmaktadır. Oysa Meksika'nın küçük bir köyünde, "*çarşı*"olarak tanımlanabilecek bir *mercadoda gerçekleşen alışveriş*, tamamen söz ve beceriye dayalı bir biçimde gerçekleşir: *mercadoda pazarlık, teatral bir*

üslupla, alıcı ve satıcı arasında dağılan rollerin, doğaçlama bir biçimde oynanmasıyla yapılır. İstenen mal el değiştirene kadar, bu yüksek tansiyonlu, eşsiz diyalog sürer. Mercado, bu noktada, herkes için standartlaştırılmış bir benlik tanımının temsil ettiği süpermarketin karşısında, ilk kez Stirner'in bahsettiği *biricik* ile özdeşleşir. Biricik, ne benlik ne de bilinçtir; ne kişilik ne de karakterdir. *Biricik*, yalnızca Max Stirner'i tanımlar. Dolayısıyla tüm insanlar içinden seçilebilecek bir insan, *herhangi bir* benliğe sahip değildir; o, edindiği dilsel yetenekleri aşan, bir aşkınlık tarafından tanımlanır. Buradaki *aşkınlık*, ölümcül derecede zaruri bir belirsizliği barındırmak zorundadır. Buradaki belirsizlik de, varoluşçu ekolde *öteki*yle birlikte anılan belirsizliğin ta kendisidir. Kimsenin kimseyi tanıyamayacağı önermesinin köklerini Antik Yunan'a kadar götürebilecek olsak da, bunu etraflıca dillendiren ilk filozof, Søren Kierkegaard olmuş, ardından *tanımak* kavramı, Jean-Paul Sartre ile –özellikle *La Nausée* (Bulantı) ile– asıl decadence⁴ sürecine girmiştir. İşte, tanımak kavramının sahne olduğu bu sürecin bir benzerine, çoğunlukla tanımak eyleminin öznesi ve nesnesi konumundaki benlik kavramının da sahne olduğunu söyleyebiliriz. Benlik kavramını yeniden tanımlamak ve tekrar sözlüklerdeki yerine koymak,

³ LASKA, Bernd A., *Max Stirner: Parerga. Kritiken. Repliken.* LSR-Verlag, 1986, s. 149

⁴ Bozulma, çürüme veya çöküntü diye çevrilebilecek, Fransızca kökenli terim. Yine de bu terimin Fransızcadaki içkin anlamı, Türkçe'ye çevrildiğinde nitelik kaybına uğrayabiliyor. Örneğin, Friedrich Nietzsche, bu terimi modernite sürecinde "çürümeye yüz tutan" insani nitelikler için kullanmıştı. Diğer yandan bu terim, 19. Yüzyıl'da gerileyen romantizm akımı için de kullanılmıştı.

hiç şüphesiz, “*Bis repetita non placent.*”⁵ dedirtecektir. Mesele daha çok, aynı hatayı tekrarlamak meselesi gibi duruyor; yapılan şey bir ironi değil ve ikinci kez yapıldığında kimseyi baştan çıkarmayacak. Dolayısıyla, Stirner’in, var olmak adına standartlaştırılmaktan başka bir yolu olmayan, standartlaştırılmış benlik kavramını yerle bir edişini, bu şekilde okumak gerekiyor.

İngilizcedeki *self* sözcüğünün kronolojik öyküsü, bu noktada tam bir emsal niteliğinde. Bu sözcüğün Türkçedeki karşılığı, “kendi” olup, başlangıçta, yani 11. yüzyıl İngiltere’sinde hiçbir işteşlik, *kendi üzerine kapanmışlık* içermez; yani “ben”i nitelemez. Başta bu sözcük sadece bir nesnenin ya da kişinin *varlığına* vurgu yapılırken kullanılırdı. *Self* sözcüğünün “ben” kavramını karşılamaya başladığı ilk zamanlar, İngiltere’de okuryazarlığın; yani insanın, bir metnin uzamını kendi *benliğiyle* doldurabilme yetisinin yaygınlaştığı zamanlara rastlar. Artık 14. yüzyıl İngiltere’sinde, insanın eşsiz bir iç evrene sahip olduğu fikri öylesine güç kazanır ki, insanları dini inançlarından sapıtıracak düzeyde bir toplam momente sahip olur. Bu, 1400 yılının Saint Benedict Yasası’na bile şu çarpıcı ifadelerle işlemiştir: “*Kendi benliğimizi inkâr etmeli ve her şeye kadir Tanrımız efendimizi izlemeliyiz.*”⁶ Bu

çarpıcı kronolojiden damıtılabileceğimiz sonuç, topluluğun malı olan ortak benliğin, okuryazarlıkla birlikte bireylerin eşsizliklerine ışık tutmaya başladığı yönündedir. Öznenin iç uzamının farkına varmasına vesile olabilecek herhangi bir dil –bunun konuşulan bir dil olması gerekmez; matematik ve müzik gibi diller de kapsam dâhilindedir–, onu kendi tekilliğiyle karşılaşmaya doğru iten en önemli etken olabilir. Hatta dilin dışında, kendi tekilliğinden kaçan bir kara deliği andıran uygar insanı, yalnızca *kendi* biricikliğinde ortaya çıkabilecek ve onu, tekilliğinde kaybolmaya itebilecek, olası eşsiz eylem türlerinden veya dinamizmlerden söz edebiliriz. Astronomik, ancak gayet estetik bir hayal olan kara delik, içinin merkezinde, yok ediciliğinden ziyade esrarıyla öne çıkan bir tekillik (singularity) barındırır. Stirner’in ortaya koyduğu şey, esasında bütün insanların, iç çekirdeklerinde birer tekillik barındırdığıdır. Bu tekillik, en az uzaysal kara deliklerin tekillikleri kadar dehşete düşürücü olup inkâr edildiği uygarlık bünyesinde ahlaki, sosyal ve kültürel decadence yaraları açmaya devam etmektedir. Stirner’in yalnızca kendisi için geçerli olan biricik kavramı, bu yönüyle, insanlığa yöneltilmiş ve cevabını bugüne kadar bulamamış bir eleştiri niteliğindedir.

Gençliklerinde Hegel’in adına toplanan ve kendilerini “*Genç Hegelciler*” diye adlandıran genç düşünürlerin arasında, toplantılara katılan, ancak sessizliğini koruyan Stirner, bir yandan Hegelci sistemi, geleneği ve o

⁵ Lat. “İki kez tekrar eden, artık baştan çıkarmaz.” Horatius (*Şiir Sanatı*, 365. dize)

⁶ Acta Sanctorum Ordinis S. Benedictii, C, 4, 191. (Oxford İngilizce Sözlük çevirisi)

dönemde üniversitelere hâkim olan düşünce yapısını da fazlasıyla deneyimlemişti. Hatta bu gençlerin arasından ayrıldıktan sonra, Stirner, o dönem Genç Hegelciler'in lideri konumunda olan, Ludwig Feuerbach ile girdiği tartışmadan ezici bir üstünlükle çıkmıştı. Öylesine ki, Karl Marx'ın, Stirner'den etkilenildiğini itiraf eden Friedrich Engels'i azarlaması ve Feuerbach'tan ve onun hümanizminden ayrılması, bu yenilginin boyutlarını ortaya koymaktadır⁷. O güne kadar ve o günden sonra uygarlığın temsil ettiği kara deliği belli açılardan fotoğraflayan ve bu kara deliği yaşanabilir kılabilmek iddiasıyla ortaya çıkan bu aslan terbiyecilerinin aksine, Stirner, *Biricik* ve *Mülkiyeti* ile tekilliği deneyimlemesinin bedelini, standart bir mutsuzluk tanımının yetersiz kalacağı bir yaşam sürerek ödedi. Bu tek eseriyle, Avrupa düşünsel camiasında ölümcül bir etki yaratan *biricik*, hayatını idame ettirebilmek adına –iki evlilik de dâhil olmak üzere– girdiği işlerin neredeyse hepsinde başarısız oldu. Çeviriler ve yazılarla hayatını sürdürmeye çalışan Stirner, alerjen bir kınkanatlı sebebiyle hayata gözlerini yumduğunda 50 yaşındaydı.

Elbette, bugün birçok yayın, Max Stirner'i *bireyci anarşist* gibi bir ön adla anıyor; sonuçta okurun beklentisi, yani iç uzamı belirli tanımlara aç okurun bu yayınlardan beklediği, elle tutulabilir, öğrenilebilir ve

benliklere yapıştırılabilir bir ideoloji. Ancak şu net bir şekilde ortaya konulmalıdır ki, Stirner kendisini ne bir bireyci ne de bir anarşist olarak nitelemişti; onun kendisini takdimi, *biricik* şeklindeydi. Bugün, tarih yazıcılarının ve ideologların Stirner ile ilgili ihmalleri, daha çok öznel bir boyutta gerçekleştiği için (başka bir deyişle Stirner bugün hayatta olmadığı ve bütün bu teşhisleri değerlendiremediği için), pek dikkat çekmemektedir.

Bir yarasa, çevresini algılayabilmek için, etrafa insan kulağının algılayabileceği frekans aralığının dışında kalan frekanslarda ses dalgaları yayar ve bu dalgaların geri dönütlerini değerlendirir. Önceki satırlarda sözü geçen *ölümcül derecede zaruri belirsizlik*, Stirner'in «Ben, «Hiçim.» derken, boş olduğumu söylemiyorum; bizzat yaratıcı bir hiçim, bir yaratıcı olarak her şeyi yaratan bir hiç.» sözlerinde, bir yarasanın ses dalgalarının titreşimi biçimindeki varlığını, mütemadiyen sürdürür. *Yaratıcı hiçlik*, bir yarasanın yönünü bulması amacı dışında hiçbir mesaj taşımayan dalgaları, yönünü bulması için bir insana örnek olarak sunan, eşsiz bir algının ürünüdür ve doğası gereği, çelişik olmak zorundadır; çünkü dilin genişleyen sınırları, çelişkilere gebedir. Yine de dilin sınırları ne kadar genişlerse genişlesin, biricik olanın, tekilliğini deneyimlemesine engel teşkil etmez. Tekillik, *tekillik* diye bahsedilen şey değildir; deneyimlenecektir.

⁷ "The Debate Between Feuerbach and Stirner: An Introduction" *The Philosophical Forum*, Volume 8, Number 2-3-4, (1976)

[Ç]EVRİMİÇİ

Çağlar Solak*

Doğanın tali olduğu varsayımı, kısa bir süre sonra tüm yeryüzünü yaşanamaz hale getirecek olan kültürel sistemlerin tahakkümünü mümkün kılmaktadır.¹

Modern insanın tabiatla, yani aslında üzerinde yaşadığı gezegenle, yani aslında bu gezegenin de tasavvur edilemeyecek ölçüde ufak bir parçası olduğu kainatla ilişkisi, geçmişte hiç olmadığı kadar *fırtınalı* bir vaziyet sergilemekte. Belki de bugün tabiata hiç olmadığı kadar hoyrat, hiç olmadığı kadar şüpheli ve kaygılı gözlerle bakıyoruz. Onu, gündelik hayat pratiklerimize yabancı kıldığımız ölçüde, kaygımız da artıyor, ihtimali giderek uzaklaşan asude ve huzurlu birlikteliğimize duyduğumuz özlem de. Belki kendimize itiraf edemiyoruz ama, tabiatla samimiyetimizi arttırmak için giriştiğimiz çabalar da beyhude ve aslında *samimi-yetsiz*. Kente yakın köylerden satın aldığımız evlerin bahçesindeki tek bir ağaçla, tek bir çiçekle, tek bir böcekle sahici

bir yakınlık, kökteşlik, akrabalık, yoldaşlık ve en önemlisi eşitlik hissedemiyoruz. Hepsi de «çevrimiçi benlik» sunumlarımızın, paylaşım fetişimizi tatmin yollarımızın ve sözde tabiat sevgimizi görünür kılmanın birer malzemesi yalnızca. Değil mi ki kardan, yağmurdan, fırtınadan, soğuktan ve sıcaktan bahsederken «felaket», «esaret», «çile», «mücadele» gibi kelimeler kullanır olduk; değil mi ki tabiatla *bütünleşmek* için koştığımız köy evlerimize giden yolların otomobillerimizi fazla yıpratmayacak *düzensizlik* olmasını talep ettik ve değil mi ki tabiatı da çevrimiçi anlamlar dünyasına sokuverdik? Son tahlilde, gezegenimizde kendimize inşa ettiğimiz hayat, o gezegene hiç olmadığı kadar yabancı bir karakterde varoluşumuza anlam katmaya çalışıyor.

İnsan hayatının gezegene ve kâinata yabancılığı elbette yeni değil. Belki de bu, öteden beri insan doğasının bir parçası olageldi. Evrimsel bir zaman ölçeğiyle değerlendirdiğimizde, bir gezegende var olduğumuzu bile daha dün fark ettik diyebiliriz. Yine de geceyi ve gündüzü, Güneşi ve Ayı, toprağı ve havayı, doğumu ve ölümü–yani etrafımızda olan biten her şeyi–tanıdık kılma çabamız, bir sopanın ucuna keskin bir taşı bağlamayı henüz akıl etmemişken de vardı büyük bir olasılıkla. Bu ilk felsefi çabanın bizi alıp getirdiği yer, bugünden baktığımızda hiçbirimizi şaşırtmıyor. Kendisi ve kendi varoluşunun anlamı üzerine düşünen hangi canlı türü metafizik âlemde biricik, eşsiz, özel

---

* Ege Üniversitesi, Doktora öğrencisi

¹ John Zerzan, *Gelecekteki İkel*, Kaos Yayınları, Çev. Cemal Atilla, 5. Baskı, 2013.

ve seçilmiş bir konumu kapıp oraya yerleşmez? İnsanın tanrıları elbette insana benzeyecekti; diğer taraftan Xenophanes'in yazdığı gibi, «Öküzler, atlar ve aslanların elleri olsaydı ve bunlarla resimler yapabilselerdi, hiç kuşkusuz kendi tanrılarına öküz, at, aslan biçimi atfederlerdi.»² Bununla birlikte insan türü, kendini eşrefi mahlûkat kılan akli sayesinde, sonraları bilim diye anacağımız bir şey de yaratarak iç rahatlığıyla kabul edilmesi zor olan hakikatlerin kapısını araladı. Önce gezegenimizin her şeyin merkezinde olmadığını, sayısız gökcismi arasında herhangi bir gezegen olduğunu öğrendik ve bunu içimize sindirmemiz bir hayli vaktimizi aldı. Öyle ki, şu an bize alabildiğine basit bir bilgi olarak görünen bu gerçeği dillendirmekte ısrarcı olan bazılarımızı yok etmekte hiç tereddüt göstermedik. Bundan bir müddet sonraysa gezegenimizdeki özel konumumuzu daha da güçlü bir darbeyle sarsmaya talip bir iddiayla karşılaştık ve canlılık denilen şeyin birtakım tesadüflerle ortaya çıktığını, yine birtakım tesadüflerle dallanıp budaklandığını, bu dallardan şanslı sayılabilecek bir tanesinin birkaç milyon yılda olgunlaştırdığı meyvesi sayesinde bu satırları yazıp okuyabildiğimizi öğrendik. Bok böceğiyle aynı soydan geldiğimizi, diğer bir ifadeyle bok böceğinin uzaktan kuzenimiz olduğunu kabullenmek pek çoğumuz için hâlâ epey zor. Neyse ki şempanzeyle akrabalığımızı mantıklı bulmak konu-

sunda bir nebze daha az zorlanıyoruz. Kim bilir, belki de gelecek yüzyılda bok böceğiyle kuzenliğimiz, dünyanın yuvarlak olduğu bilgisi kadar basit ve alışıldık bir bilgi olarak görünecek gözümüze. Bu yazı, bunu temenni etmenin ifadesi olacak biraz da.

Varlığı evrim fikriyle idrak ve muhakeme etmenin zihinlerimiz ve hayatlarımız üzerinde sandığımızdan çok daha derin ve olumlu etkiler yaratacağına olan inancım giderek artıyor. Evrim hiçbir zaman sadece biyolojinin, genetiğin, antropolojinin ya da psikolojinin umursadığı bir konu olmadı; evrim başından beri politik ve bir ayağı laboratuvarın dışında olan bir mesele hâlinde tanıttı kendini. Tam da bu yüzden, yani teorik ayrıntıları ve mekanizmaları bilmeksizin, bilimsel makalelerden hiç haberdar olmaksızın tabiata, gezegenimize ve kâinata karşı yeni bir konum edinmenin rehberliğini üstlenme karizmasına ve belagatine sahip. Sonda söylemeyi planladığım şeyi belki de bu noktada söylemeliyim. Bu yazı vesilesiyle sözcüklere dökülen fikirler, kendim ve insanlar için öneride bulunduğum yeni bir ideolojiyi temsil ediyor değil; amacım ne herhangi bir ideolojik sisteme alternatif sunmak, ne de dinlerin yerine geçmesini umduğum bir düstura ilham vermek. Domates yemek için tohumları baharda ekmek gerektiği bilgisi ne kadar ideolojikse, evrim fikrinin bizzat kendisi ve bu fikirle yaşamak da o kadar ideolojik benim açımdan. Evrimin herhangi bir nüvesinden ideoloji devşirme der-

²Veysel Atayman, *Devlet'e Giriş: Thales'ten Platon'a Yunan Felsefesi*, Don Kişot Yayınları, 2005.

dinde olanların zihinleri ise, domatesin kızılığında da ideoloji bulmaya mütemayil zihinlerdir bana kalırsa. Tabiatın bizi daha az mazur gördüğü nispette, bizim onu tabii görmemiz mecburi.

***

Her geçen gün çevrecilerin sesini daha sık duyuyoruz. Ormanları, nehirleri, nesli tükenme tehdidi altında olan türleri ve ekosistemi korumak amacıyla köylülere örgütlemekten, büyük kent meydanlarında protestolar düzenlemeye kadar pek çok yolla mücadele ediyor ve görünen o ki güçlerini arttırıyorlar. Avrupa'nın bazı ülkelerinde siyasi parti çatısı altında toplanarak halktan kayda değer oranda destek buluyorlar. Nihai hedefleri ve elde ettikleri somut kazanımlar bakımından ortaya çıkabilecek herhangi bir itiraz ya da eleştirinin sağduyumuzu ikna etmesi oldukça zor; kutup ayıllarının sonsuza kadar yok olup gitmesini kim diler?

Bununla birlikte çevreciliğin, 21. yüzyıla has sosyal kimlikler arasında yerini aldığını varsaydığımızda, bu kimliğin inşasında nelerin rol aldığı hakkında bazı tespitlerde bulunmak dikkatimizi konunun pek de düşünmediğimiz bir yönüne çekebilir. Çevrecilik, tabiatla insanlığın arasındaki barışı tesis etmenin yahut tabiatın feryadını muktedirlere duyurmanın bir yolu mudur? Çevrecilik bir müzakere masası mıdır, bir muhalefet aracı mıdır, yoksa bir çeşit muhafazakârlık mıdır? Hangi cevaba yakın olursak olalım, şunu biliyo-

ruz ki; çevrecilik modern-eğitimli-seküler-kentli aklın bir ürünüdür ve birileri tarafından götürülmedikçe köylere uğramaz. Köylülerin ağaç katliamlarına kendi başlarına ses çıkartamayacaklarını kastettiğim sanılmasın; burada vurgulamak istediğim, tabiatla içeriden ve dışarıdan kurulan ilişkinin farklılığı. Bunu anlatmanın bir yolu da ölümle kurduğumuz ilişkiden geçiyor aslında. Demek istediğim, tabiatla ilişkimiz ölümle ilişkimizden bağımsız bir seyir izlemiyor, biri gündüzle diğeri geceyle ilişkimiz gibi, ikisi de birbirine içkin. Bunun bilinciyle yaşadığımızda, yani tabiatı varoluş kadar yokoluş olarak da gördüğümüzde, bakışlarımız baharın taze ve rengârenk çiçeklerinden bir an ayrılıp bir leşten artakalan soluk kemikleri de fark ettiğinde ve bu canımızı sıkmadığında, bilakis hepsinde asude bir ahengi duyumsadığımızda, nihayet kendi mevcudiyetimizi de bu ahengin bir parçası olarak kavrayıp insanlığı böyle anlamlandırdığımızda, tabiatla içeriden ilişki kurmamız mümkün oluyor. Köylünün ölümle kadim ve huzurlu birlikteliği, modern kentlinin ve beraberinde çevrecininse *nevrotikleşen ölümlülüğü* tabiatla içeriden ve dışarıdan kurulan ilişkinin ayrımında ele alınması gereken bir nokta. Hiç kuşku yok ki köylüye fanilikte huzur hissettiren şey onun inancı ve çekinmeden diyebilirim ki, ne mutlu ona! Öte yandan modern kentliler, Bertrand Russell'dan³ mülhem bir ifadeyle, tabiat aşığı olarak hayal kırıklığına uğrayıp ona hükmetmeye kalkışan bizler, inancın

³ Bertrand Russell, *Bilimden Beklediğimiz*, Varlık Yayınları, 1962.

yerine bilimi oturtarak makamını günden güne sağlamlaştırıyoruz. Dindarlığımızın zayıfladığını ima ettiğim zannedilmesin, lakin dindarın hayatı kentle bütünleştikçe ritüelleri de tabiata yabancılaşıyor, teknoloji vazgeçilmezi oluyor. Onun tabiat karşısında bulunduğu yer seküler kentlinin bulunduğu yerden çok da uzak değil bu bakımdan.

Başlarda söylediğim gibi, tabiatın tüm bileşenleriyle aramızda eksik olan şey; yoldaşlık, kökteşlik ve eşitlik algısı. Emily Dickinson⁴ benim yukarıda yapmaya çalıştığım gibi *ölümlü eşitliğini* hatırlatıyor şu mısralarında:

*Ölüm ortak hakkıdır ayrıcalığıdır
Karakurbağalarının, insanların
Kontun, sineğin
Niye öyleyse şişinmek
Bir tatarcık da senin kadar üstün*

Kendimizi nasıl görmeyi yeğliyoruz; varoluşun bir parçası olarak mı, yokoluşun bir parçası olarak mı? İkisinin aynı şey olduğunu depresyona girmeden özümsemeyi başarabilecek miyiz? Modern kentliye, biz irili ufaklı hükümdarlara, korumacı cinsiyetçiliğe benzettiğim çevreciliğe, pazar kahvaltılarında kırlara giden ve bol bol selfie çeken ailelere tabiatla sahici bir yakınlık kurmanın en gerçekçi ve çağdaş yolu olarak evrime

içkinlik hissini güneşin verdiği ısı kadar canlı yaşamayı ve buna alışmayı öneriyorum. Kâinattaki yerimizi bilmek ona dilekler göndermenin saçmalığını, gezegenimizdeki canlılar arasındaki yerimizi bilmek insanda özel bir şeyler bulmanın kibrini apaçık gözlerimizin önüne serecek. Ben, türümün yarattığı bir dil ve üstün teknoloji sayesinde düşüncelerimi size aktarabiliyorum, bununla birlikte biliyorum ki tam şu an binlerce, milyonlarca ışık yılı ötede enerjisi tükenen yıldızlar süpernova patlamasıyla dünya gibi yeni gezegenlerin oluşmasının önünü açıyor, aynı anda bir *sinekkuşu* saniyede seksen kez kanat çırpıyor, aynı anda bağırsaklarındaki milyonlarca bakteri sayısız yeni nesil üretiyor ve ben o an tüm bunların içinde olduğumu, beni özel yapan hiçbir şeyin olmadığını sükûnetle biliyorum. Böylesi bir benlik kavramını «evrimiçi benlik» olarak adlandırarak yazımı bir gülümsemeyle bitirmek istiyorum.

⁴ Emily Dickinson, *Seçme Şiirler*, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2006.

DİNİN KÖKENİ

Mehmet Karasu*

Bu yazı din üzerine konuşmalarım, tartışmalarım, okumalarım ve dinlediklerim üzerine kaleme aldığım bir deneme mahiyetindedir. Bu bağlamda henüz erken yaşlarda olan bir sosyal bilimci olarak aşağıda yazdıklarımın olgunlaşmaya ve yeni teorik bağlantılara ihtiyacı olduğu şüphesiz. Yazı boyunca dinin bizatihi kendi özü üzerine değil, insan için dinin temel motivasyon kaynakları üzerine yazmaya çalışacağım. Zira dinin bizatihi kendisi üzerine cümleler kurmak insani anlama girişiminin dışında görünüyor.

İnsan türü, birkaç sebepten dinle ilişki kurar ya da dini olanı üretir. Sırasıyla açıklamaya çalışayım.

1- İhtiyaç Olarak Din

Alman filozof Heidegger'in bir ölçüde Hristiyan teolojisinden esinlenerek ifade ettiği insan için *dünyaya fırlatılmışlık* hâli, dünyada neden var olduğumuzu

hakkıyla açıklayamayabilir; fakat dünyadaki varoluşumuzu nasıl anladığımıza dair önemli bir varoluşçu tespittir. Dünyaya fırlatılmış, dolayısıyla şaşkın hâlde kalakalmış ve etrafını anlamaya çalışan insanın; güvenli bir hayata, gelecekte var olabilmesi için umut ilkesine ve yere düştüğünde güçlü bir destekçiye ihtiyacı vardır. Başka ihtiyaçlar (bir olma ihtiyacı, sosyal destek ihtiyacı, ilişki ihtiyacı, referans çerçevesi ihtiyacı vb.) ekleyerek de çeşitlendirebileceğimiz bu tarz motivasyonlar insan için dini mümkün kılar. İnsan için dini olanı inceleyen ve eşyanın yalnızca zahirinde konumlanmış filozoflar, teorisyenler ve araştırmacılar çoğu zaman dini olanı bu maddeyle anlar ve sunarlar.

2- Muhayyilenin Ürünü Olarak Din

Ötede diğeri için hiç var olmayan ve fakat o insan için hep orada olan ve olacak olan bir *noktanın* varlığı, dini olanı pratik yaşamda görünür kılar. İşte muhayyilenin bizatihi kendi varlığı o *noktanın sebebi*dir. Muhayyile, orta sınıf ekonomiye sahip ailelerin ev-araba satın alma hayalleri veya ergen bir bireyin tutkulu fantezilerinden çok daha fazla bir şey'e gönderme yapar ve bundan dolayı hayal gücü kelimesi yerine muhayyile kelimesini kullanmayı tercih ediyorum. (Pekâlâ, imajinasyon kelimesi de muhayyile yerine rahatlıkla kullanılabilir.) Muhayyile, duyguya ve sezgiye dair yaşantıların havzası; insanın gerçeği dolaylı karşılayabilme becerisinin bir adaptasyonudur.

* Ege Üniversitesi, Arş. Gör.

Bu adaptasyon o denli güçlüdür ki, akıl kendi başına bu kuşatılamaz gücü yönetemez. Bu bakımdan içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda dahi, yalnızca duyuşal bilgi temelli olan klasik pozitivist paradigma, mistik alanı hâlâ kuşatabilmiş değildir. Muhayyile, insana yüksek soyutlama ve gerçeğe dolayım katma gücü verir. Bu iki yeti mistik alanla olan bağlantıyı sağlayarak özsel yaşantıyı deneyimlemeyi kolaylaştırır. Vahiy, ilham yahut diğer mistik bilgi türleri esas itibarıyla akla değil, muhayyileye gelir. Zira akıl böler, parçalar; muhayyile ise toplar ve bütünler. Mistik alana dair bilgi türleri özü itibarıyla bütünün bilgisidir ve dolayısıyla muhayyilenin sahasına içkindir.

Dini olanı muhayyile yönünden okumak, dini olana insandan bakmak demektir. İnsandan bakıldığında görülen ile Tanrı'dan *bakıldığında* görülen arasındaki ayrımın yalnızca bakma yönündeki farklılıktan kaynaklandığını keşfetmek şaşırtıcı olabilir.

3- Ölümsüzlük Arzusu Olarak Din

Spinoza'nın *Conatus*, Freud'un *Eros* dediği var olmaya dair çok güçlü bir arzuyu ifade eden var olma güdüsü, hayatın insan için belki de en temel prensibidir. Bu prensip öylesine yoğun ve cazibelidir ki, ölümlülüğünün farkında olan insan bu dehşetli farkındalığı sembolik olarak ölümsüzlüğü arayarak veya benlik saygısını artırmaya çalışarak dengelemeye çalışır. Bir dine inanmak, devletin bekası için didinmek ya da bir der-

nekte *insanlık yararına* çalışmak kendi bedeni ölse bile sembolik olarak var olmak demektir insan için. Dolayısıyla öte tarafta (ahrette) başka formda bir hayatın var olduğuna inanmak *Conatus* ve *Eros*'la, doğrudan ilişkili görünmektedir.

Esasında ölümsüzlük arzusu olarak din başlığı, ihtiyaç olarak din kategorisi içine yerleştirilebilir. Ancak insanın ölümlü kurduğu ilişki, kendi hayatını anlama biçiminde ayrı bir başlık olmayı hak edecek kadar bir değere sahip görünüyor. Çünkü ölüm mevzuu, en azından varoluşçu psikolojiye göre, insanın *ben kimim* sorusuna verdiği yanıtı doğrudan ve kendi lehine dönüştürmektedir.

4- Psikopatoloji Olarak Din

Akli dengenin yerinde olmayışının verdiği sanrısallıklar, din gibi esas itibarıyla muhayyile alanında görünür olan bir olguyla davranışa daha kolay yansır. Mistik alanın engin genişlik ve derinliği psikozda olan birey için mühim bir var olma alanına karşılık gelir. Bu bakımdan din, bazı insanlar için psikopatolojik saplantılardan ibarettir. Diğer taraftan bazı insanlar için iktidarla (baba, devlet vb.) kurulan ilişkinin tipine göre, Tanrı'yla ve dolayısıyla dinle kurulan ilişkinin niteliği belirlenir. Bu ilişki tipi bazen bağıllık yerine bağımlılık formunda ortaya çıkar ve böylesi ilişki tipi dinin psikopatoloji bağlamında ele alınmasını gerektirir.

Yukarıda genel hatlarıyla betimlemeye çalıştığım motivasyonlar insanın hayatı, eşyayı ve kendini kavrama – yorumlama becerisine göre kendini konumlandırabileceği işaret noktaları barındırmaktadır. Fakat genel olarak ihtiyaç olarak din anlayışının halklar (avam) için; ölümsüzlük arzusu olarak din anlayışının halklar ve bilginler (havas) için; ve son olarak muhayyilenin çıktısı olarak din anlayışının bilginler ve bilginlerin bilginleri (ehassül havas) için olduğu söylenebilir. Bu ayrımlar değişmez kategoriler değildir, zira yaşayan ve hatta ölen insan için bile potansiyelde olan henüz tümüyle açığa çıkmış değildir. Özellikle ölümünden çok sonraları bile olsa kimilerine bilgelik ya da dehailik, kimilerine hainlik gibi sıfatların yakıştırıldığını görmek, insan için potansiyelin kendi ölümüyle son bulmadığı fikrini temellendirebilir.

GELİŞİM VE ZAMAN

Ahmet Okkol*

Doğup kendimizin farkına vardığımızdan beri, sadece kendimizi ve kendi zamanımızı düşünme eğilimindeyiz. Bu dünya sanki biz dünyaya geldiğimizde yaratıldı, sanki bizden önce yoktu ve biz ölünce o da yok olacaktı gibi düşünüyoruz. Bu nedenledir zaten hatalardan ders alamamamız, tarihin tekerrür etmesi ve bizden sonrakileri düşünmeden yıkıcı bir şekilde hayat sürmemiz... Oysa insanoğlu dünya ile birlikte sürekli bir gelişim ve değişim sürecinin içerisindeydi. Bugün bunları yapabiliyor oluşumuzun sebebi bu milyon yıllık gelişim sürecinin sonucudur. Bu gelişim sürecini daha önce değinilmemiş yönlerden ele alacağız...

İster evrim teorisine inanıp *maymundan* evrimleştiğimize inanın, isterseniz gökten düşmüş *melekler* olduğumuza inanın, her iki durumda da kimsenin yadsıyamayacağı bir olgudur gelişim. Bugün adına medeniyet dediğimiz yapıp etme şekillerimizin zaman içeri-

sinde mevcut hale gelişi, eski kavimlerin tamamen farklı yaşam tarzları vb. şeyler düşünüldüğünde, hele ki insanlık tarihinin son 100 yılı düşünüldüğünde (elektrik bulunduktan birkaç on yıl sonra uzaya çıkılması...) ister adına evrim deyin ister gelişim, insanlık sürekli ilerleme, bir yerlere yetiştirme çabasında. Sadece insanlık da değil, aynı zamanda doğa...

İnsanoğlunun gökten indiğine inanabilirsiniz, lakin bir bitkinin gökten indiğine inanamazsınız, inanmazsınız da zaten. Bitki örtüsü, dünya gezegeninin güneşle birlikte yarattığı bir doğa güzelliğidir. Sanırım hiçbirimiz milyonlarca farklı bitki türünün tek tek dünyaya indirildiğine inanmıyoruz? Hepsi de tek bir formdan türemiş farklı güzellikler olarak bugün çevremizdedirler ve halen yeni formlarda türemeye devam ediyorlar. İşin biyolojik süreçlerini hepimiz biliyoruz az çok. Bir ağaç yaprağı ile bir kelebek kanadının şekli arasındaki benzerliğe dikkat çekeceğim.

Bir ağaç, yapraklarını –kendi enerji potansiyeli dâhilinde– maksimum güneş ışığı ve yağmur suyunu kendine alabilecek formda geliştirir. Soğuktan korunmak için sivrileşen çam yaprakları gibi bazen de kendini dış ortama karşı korumak için ideal formunu geliştirir. Tabii bunu bir anda yapamaz. Nesiller boyu aktarılan bilgiler sayesinde deneye yanıla doğru şekli bulur. Ardından bir kelebek gelir, düşmanlarından korunmak amacıyla kanatlarını kamuflaj için en ideal forma

* Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF mezunu, fotoğrafçı

sokmaya çalışır. O da bunu binlerce yılda yapar. Bu gelişimi gerçekleştirirken biraz da etraftan kopya çeker. O nasıl yapmış bakar, ona benzettir. Ama kim-
senin, ne ağacın ne de kelebeğin “doğaüstü” güçleri yoktur. Sadece doğal güçleri vardır. Bilgiyi ancak yeni nesle aktarabilirler. “Ben bu zorluğu yaşadım, sen bunu bir daha ki sefere şöyle yap,” derler. Kendilerinde bir değişiklik yapamazlar. Gelişim bu şekilde zaman içinde işler. Bugünkü medeniyet dediğimiz kavrama da bu yolla zaman içerisinde, hem de çok büyük bir zaman içerisinde geldik; lakin bitmiyor, gelişim hâlen sürmeye devam etmekte!

Zaman ne için gerekli sorusuna cevap işte budur. Öğrenmek için. Öğrenmek de hata yapmakla mümkün olur. Bir hatayı yapan kişinin artık o hataya karşı algıları yüksek hale gelir, daha duyarlı olur. Hatta pratik zekası devreye girer ve hataya karşı daha önce aklı gelmemiş önlemler alabilir. Bu da gelecek nesillere ilham verir. Hatayı çözümleme sürecimiz de zamanın bir çıktısı gibi düşünülebilir. Çünkü daha önceki yazılarımızda da vurguladığımız gibi, ardı sıra gerçekleşen olaylar dizisidir aslında zaman, yahut zamanın geçmesi... Hata ya da zorluğa karşı bakış açımız ya da doğanın bakış açısı, bir akarsuyun dere yatağında önüne gelen bir çukura dolmasına benzer. Yüksek debili su, bu kudretine rağmen, çukurun etrafından dolaşıp yoluna devam edeyim, diyemez. Doğal olarak ve kanunlara tabi olarak (yer çekimi kanunu ki doğa-

nın bir elemanıdır) önce çukura akıp onu doldurur, ardından yoluna devam eder. Kelebek de güvenlik sorununu halletmeden yoluna devam edemezdi. Bunu tam bir bilinçlilikle değil, içgüdüsel bir süreçle gerçekleştirdi ve zaman içerisinde, nesilden nesile kanatlarını çevresindeki ağaç yapraklarına benzeterek yaptı. Eğer bunu ihtiyaç duyduğu anda, aniden yapabilseydi, o halde zaten tüm sorunları anında çözebilir ve ideal formuna ulaşabilirdi. Peki, bir kelebeğin ideal formu nedir? Kuşkusuz bizi aşan bir soru bu. Bizi kısıtlayan fizik kanunlarının amacı nedir, sorusuyla aynı.

Mesela, ışığın neden bir hız limiti var ve neden hiçbir madde o hızın üstüne çıkamıyor? Üstelik bu hız uzay-zaman dokusu için de bir sınır. Matematiksel denklemler gösteriyor ki ışık hızının üzerindeki hızlarda uzay-zaman bükülüyor ve zaman yavaşlayıp durma noktasına geliyor. O halde gelişim de yavaşlıyor. Yani her isteğimizin anında hokus pokus oluvermesi pek de iyi bir şey olmazdı, gelişimimizi durduran bir şey olurdu. O nedenle yavaşlatılmış bir oluş sürecinin içindeyiz diyebiliriz. Bu tıpkı güvenlik kamerası görüntülerini bir şeyi yakalamak, bir hatayı tespit etmek için yavaşlatılmış bir şekilde dikkatlice izlemeye benziyor. Yoksa tüm bir haftalık görüntüyü tek bir saniyede de oynatabiliriz hızlandırarak; ama düzeltilmesi gereken ya da anlaşılması gereken noktayı kaçırmış olmaz mıyız o zaman?

Tüm bu sorgulamalar ve çıkarımlar, bizi, varoluşun kusurlu bir süreç olup olmadığı problematiğine getirir. Yani düzelmesi, düzeltilmesi gereken bir süreci mi yaşıyoruz, yoksa her şey olduğu haliyle zaten mükemmel midir? Şahsi olarak bu en büyük ikilemlerimden biridir; ama şundan eminiz ki insanoğlu bir yerlere varmaya çalışıyor. Varlığını idame ettirmeye çalışan kelebek ve denize ulaşmaya çalışan yüksek debili su gibi... Önümüze çıkan düşmanlar, çukurlar sanki Süper Mario oyunundaki gibi, kahramanı eğiten ve içsel olarak bir nevi inisiye eden engeller gibi... Bu sayede Mario çukura düşse bile bir dahaki can hakkında deneyimli olduğu için çukurun üzerinden yanmadan atlayacak ve prensesi kurtaracaktır.

Bazen sadece saf gözlerle hayata basitçe baktığımızda bunu görürüz. Toprak bir yolun üzerinde park etmiş bir araba bile bizi büyüleyebilir. Aracın üzerinde durduğu toprağın altında yatan madenler zaman içerisinde öyle ya da böyle araçlarla bu kompleks makinaya dönüşmüştür. İssiz bir gezegene elinizde hiç teçhizat olmadan gidip toprağı eşeleyerek yüksek teknoloji bir araba yapabilir misiniz? İnsanlık, bunu zaman içinde yaptı. Bu sayede bir engeli kısmen ortadan kaldırdı; *yolda geçen zamanı...* İronik olarak, diyebiliriz ki uzun bir zaman sayesinde artık bir noktada zamanı kısaltmış bulunuyoruz artık, evet. Daha az zamanda daha çok şey yapabilir hale geldik ve bu devam ediyor. Dini metinlerdeki zamanın kısalması

kehaneti (bir yıl bir ay, bir ay bir hafta, bir hafta bir gün olacak...) belki de buna işaret ediyordur. Yani gelişimimiz için gereken zaman, biz geliştikçe ve zaman üzerinde hâkimiyet kurmaya başladıkça hızlanıyor. Bunun nihai sonucu ne olur konusu ise tekillik denilen olguyla açıklanabilir ki o ise bir sonraki sayıda, ayrı bir yazımızda sözcüklere dökülmeyi beklemeli...

Ve...kısacası, zaman aslında anlamak için var ve anlamamanın en iyi yolu da farkında olmak ve anı yaşamak.

ATAERKİL TOPLUMSALLAŞMA: CİNSİYETLENDİRİLMİŞ YAŞAMLARIMIZ

Derya Koptekin*

Simone de Beauvoir “Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur,” diyerek çok önemli bir tespitte bulunuyor: Cinsiyetimiz hayatlarımızı belirgin bir biçimde belirliyor. Çünkü içine doğduğumuz toplumsal-kültürel sistem cinsiyetlerimizi nasıl yaşayacağımızı vaaz eden ideolojik kabulleri sürekli yeniden üretiyor ve bu kabullere uygun yaşama pratiklerini işler kılıyor. Yaşamlarımızı sahneye koyarken cinsiyetimiz hem sahnenin hem de hayatlarımızın en önemli belirleyenlerinden biri oluyor; nasıl hissetmemiz, nasıl davranmamız, nerede nasıl konuşmamız, nasıl görünmemiz gerektiğini öğreniyoruz. Kültürel olarak cinsiyetimize uygun olan ve olmayan pratikler, beğeniler, inançlar yelpazesi böylelikle bedenimize yazılı bir bilgiye dönüşüyor. Kültürün erkekler için kabul edilebilir, hatta hak olarak gördükleri, kadınlar için kabul edilemez, gayriahlaki sayılabiliyor. Bu noktada namus

anlayışı ruhsal bütünlüğümüzü ikiye bölüyor: “Erkeğe özgü” olanın tam zıddına hiçbir diyalektik geçişe izin vermeyen bir biçimde “kadına özgü” olanı yerleştiriyor. Böyle olunca da namus adı altında kadınların bedenlerinin, cinselliklerinin denetlenmesi olanaklı hale geliyor ve eylemleri uygunsuz bulunduğu anda cezalandırılmaları, dahası öldürülmeleri bile meşrulaştırılabiliyor.

Eril akıl kadını kendi isteklerinden, arzularından, iradesinden vazgeçerek erkeğe bütünüyle bağımlı bir biçimde tanımlıyor, öznelliğini tanımıyor. Mahan Doğrusöz’ün de işaret ettiği gibi, «kadını “öteki”, “eksik”, kendilerini ise “kadir-i mutlak” ve “merkezde” algılayan bu narsistik eril anlayış kadını sadece kendisini “aynalan”, “tutan”, “kapsayan” bir nesne olarak görüyor. Aynı narsistik eril anlayış kadınları ikame edilebilir birer nesne olarak algılıyor ve kadının öznelliğini tanımıyor.» Bu da kadın ve erkek arasında özneler arası bir ilişki kurulmasını olanaksızlaştırıyor. Kuşkusuz ki birinin; diğerinin öznelliğini tanımadığı, sınırlarını ihlal ettiği, diğerini kendisinin uzvu olarak gördüğü, dolayısıyla onu kontrol etmek istediği bir ilişki, sevgi değil, olsa olsa tahakküm ilişkisi olabilir. Üstelik kadının öznelliğinin kabul edilmeyişinden öte, iradesinin erkeğin nazarında kendi varoluşuna bir tehdit olarak algılanması kavrayışıdır eril akıl. İşte vardığımız bu noktada kendi nesnesi olarak gördüğü kadın bir başkasını arzuladığında ya da sadece git-

* Psikolog; Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Der. (TODAP) Üyesi

mek istediğinde ona şiddet uygulayan, hatta onu öldürebilen erkek şiddetinin bir yüzü böyle açıklanabilir.

Bugün kadınlık ve erkeklik kurguları açısından en çok öne çıkan fark şu: Erkek, erkeklik ve erkek cinselliği *faillik*; kadın, kadınlık ve kadın cinselliği ise *edilgenlik*le karakterize. Fakat aynı toplumsal kurgunun bir diğer ayağı da şiddet sarmalından çıkması için kadından bu edilgen konumdan bir anda, radikal bir biçimde çıkmasını beklemek. Bunu yapamadığı ölçüde de onu suçlamaktan geri durmamak: “Neden izin verdin?”, “Neden ailenle paylaşmadın?”, “Neden şikâyetçi olmadın?”, “İş bulup çalışsaydın!”... Üstelik Türkiye’de yakınındaki bir erkeğin şiddetine maruz kalan bir kadının canını kurtarmak için adım adım yapması gerekenleri sıraladığımızda o güne kadar itaatkâr olması salık verilen kadının bir “superwoman”a dönüşmesi, yani bütün bunları hiç sekmeden bir başına yapabilecek bir tümgüçlülük sergilemesi beklendiğini görüyoruz.

Bütün bu çıkmazlar içinde, Silvia Federici’nin çok güzel ortaya koyduğu gibi kadın hareketi de “bütünüle değişme ihtiyacı ortaya koyan ütöpik bir boyutla kurumsal sistemin değişmezliğini kabul eden günlük pratik arasında sürekli olarak gidip geliyor.” Kadınların bilinçlenmesi meselesine aşırı vurgu yapmamızın da bu savrulmayla ilgili olduğu görülüyor:

«Kadın hareketinin temel eksikliklerinden biri, sanki kölelik zihinsel bir koşul, özgürlük de iradi eylemle ulaşılabilecek bir durummuş gibi, toplumsal değişim bağlamında bilincin rolünü aşırı vurgulama eğilimi taşımasıdır. İsteseydik, erkekler ve işverenler tarafından sömürülmeye son verebilir, çocuklarımız kendi ölçülerimize göre yetiştirebilir, bugünden itibaren görünür hale gelebilir ve günlük hayatımızı kökten değiştirebilirdik. Hiç şüphesiz bazı kadınlar çoktan bu adımları atacak güce sahip olmuştur ve böylece yaşamlarını değiştirmenin aslında kendi iradelerinin sonucu olduğu anlaşılmıştır. Ancak, milyonlarca kadın için bu öneriler, bunları gerçekleştirmeyi imkânsız hale getiren maddi koşulların yokluğu göz ardı edilerek, bir suçlanmaya dönüştürebilir.» (Federici, 2012: 95).

Kadını suçlayıcı ya da en hafifinden sorunun kaynağını kadına ilişkin özelliklerle açıklayan yaklaşımlar çok yaygın. Örneğin Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın, yaklaşık her 10 kadından 7’sinin “kadınlar erkeklerden izin almadan dışarıya çıkabilir” ifadesine karşı çıkmadığı, kadınların yüzde 41’inin eşi ile aynı fikirde değilse kadının tartışmaması gerektiğini düşündüğüne ilişkin verileri ve benzerleri, ataerkil söylemin kadınlar tarafından da “içselleştirilmiş” olduğu şeklinde yorumlanabiliyor (bkz. Doğrusöz, 2013).

Oysa bu veriler erkeklerin cinayet gerekçeleri ile birlikte düşünüldüğünde, kadınların verdiği yanıtları basitçe bir içselleştirme olarak kabul etmek haksızlık olur. Bu veriler, kadınların içinde bulunduğu koşullarla, yani kadınlar kendi kararlarında, arzularında ısrarcı olduğunda ödedikleri bedelle birlikte düşünülmeyen müddetçe zorunlu olarak kadınları suçlayan bir konuma yerleştiriyor. Kuşkusuz, kadınları koruyan hiçbir mekanizmanın olmaması kadınları itaate zorlar. Üstelik annelerin, çocuklarını, ataerkinin taleplerine uygun biçimde yetiştirmesi, bu talepler kadınların icadıymışçasına yine bunların müsebbibi kadınları mahkûm etmek gerektiği düşüncesini olumlayamaz. O talepler, yineleme pahasına ısrarla söyleyelim, ataerki toplumsallaşmanın gerekleridir ve fail de onun iktidar konumuna yerleştirdiği erkekten başkası değildir.

Diğer yandan, bu suçlayıcı dilin kadınlar tarafından kullanımı, şiddet sarmalından çıkma noktasında kadınların erkeklere güvenmemesiyle ilişkili olabilir mi? Yani, bazı kadınlar başka bazı kadınlara erkek şiddetine razı geldikleri ya da ona karşı gelemedikleri için kızarken ve onlardan bilinçlenmelerini talep ederken, erkeğin uyguladığı şiddete son verebileceğine ilişkin bir inançsızlıktan hareket ediyor da olabilirler. Bu inançsızlığa rağmen, bu topraklarda, kadın ya da erkek, insana dair olumlu bir tasavvur olduğunu düşündüren şeyler de var. Mesela bir adaletsizliğe tanık olan birine “üzüldün mü?” diye sorun, vereceği cevap

“üzüldüm” değil, “insan üzülmüyor mi?” olacaktır. Yani insanın adil olduğuna dair içsel bir bilgi, bir inanç, bir umut var sanki... Bu her ne kadar bu toplumun erkeklik kurgusuyla tezat oluştursa da toplumun çekirdeğinde bir umut taşıdığı da savunulamaz mı? Elbette bu umudu taşımamız bütün bu iyinin, adilin, doğrunun, erdemin nasıl da ikiye bölünmüş bir biçimde kurulduğunu görmezden geleceğimiz anlamına gelmez: Tacize ve tecavüze ilişkin algımızın hangi kadının buna maruz kaldığına göre değiştiğini ya da bundan çok etkilendiğini kim inkâr edebilir? Tecavüze uğrayan kim? Fahişe mi? Trans mı? Çocuk mu? Özgecan gibi okulundan eve dönen bir genç kadın mı?¹

Sorunun en önemli boyutlarından biri de itibarsızlaştırılma sürecidir. Toplumsal düzeyde kadınların ve kadınlara dair her şeyin itibarsızlaştırıldığı bir süreç yaşıyoruz. Bu açıdan iktidarın kadın bedenine yönelik saldırılarına göz atmak önemli. Örneğin, bir Büyükşehir Belediye Başkanı'nın tecavüz sonucu hamile kalan bir kadının kürtaj hakkına ilişkin, “Anası olacak kişinin hatasından dolayı çocuk niye suçu çekiyor. Anası kendisini öldürsün,” çıkışının; Sağlık Bakanı'nın “Tartışmalarda ‘annenin başına kötü bir şey gelmişse ne

¹ Özgecan'ın önemli bir sembole dönüşmesinin kuşkusuz bir anlamı var. Bu cinayetle birlikte sorunun cinsiyet temelli olduğu daha da aşikâr hale geldi: Namus/töre cinayeti değil, kadın cinayeti diyoruz. Tıpkı faili görünmez kılan “cinnet geçiren eş” yerine “erkek şiddeti” kavramsallaştırmasının toplum nezdinde genel kabul görmesi gibi. Bu sayede, kadın cinayetlerinin vardığı boyutu ve bütünüyle kontrol edilebilir bir dünyada yaşamadığımızı dramatik bir biçimde fark ettik.

olacak' gibi şeyler söyleniyor. Gerekirse öyle bir bebeğe devlet bakar," sözlerinin; bir din adamının devlet kanalında "Hamileliği davul çalarak ilan etmek bizim terbiyemize aykırıdır. Böyle karınla sokakta gezilmez. Her şeyden önce estetik değildir. 7-8 aydan sonra anne adayları biraz hava almak için beyinin otomobiline biner, biraz dolaşır. Sonra akşamüstü çıkarlar. Şimdi ise maşallah, kanatlısı kanatsızsı televizyonlarda uçuyor. Ayıptır ayıp. Bunun adı realizm değildir. Bunun adı terbiyesizliktir," yönündeki açıklamalarının; Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü'nün "Kadınlar herkesin içerisinde kahkaha atmayacak" deme cüretinin; dönemin Başbakanı, şimdinin Cumhurbaşkanı'nın Gezi direnişine katılan genç kadınlar için "Hangi anne baba, affedersin, kızının birinin kucağına oturmasını ister?" ifadelerini kullanmasının, "Yatıyorsunuz kalkıyorsunuz Uludere diyorsunuz. Her kürtaj bir Uludere'dir diyorum" ve "Sezaryenle doğumlara karşı olan bir başbakanım. Kürtajı bir cinayet olarak görüyorum. Ha anne karnında bir çocuğu öldürürsünüz ha doğduktan sonra öldürürsünüz. Hiçbir farkı yok. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı" sözlerinin kadınlar açısından sonuçları ortada. İktidarın dili ve uygulamaları, feminist teorisinin bedeni özel alanla tanımlamayı reddederek "beden politikalarından" söz etmesinin haklılığını da ortaya koyuyor.

Devlet, kadınların kendi bedenlerini denetlemelerini yasaklayarak onları fiziksel ve psikolojik bütünlükleri-

nin en temel koşulundan yoksun bırakmakta, anneliği zorunlu emek statüsüne indirgemekte ve hatta kadınları daha önceki toplumlarda görülmemiş bir şekilde üreme işine mahkûm etmektedir. Silvia Federici' nin *Caliban* ve *Cadı* adlı çalışması kapitalist toplumda 'fabrika' ücretli erkek işçiler için ne ise, 'beden'in de kadınlar için aynı şey olduğunu gösterir: "Kadın bedeni, devlet ve erkekler tarafından temellük edildiği ve emeğin yeniden üretimi ile birikimin bir aracı olarak işlev görmeye başladığı oranda, kadınların sömürmelerinin ve direnişlerinin esas zeminidir." (Federici, 2014). Dolayısıyla sürekli, erkeklerle ilişkimiz üzerinden tanımlanıyoruz. Bir erkeğin eşi, sevgilisi, kızı, annesi, kız kardeşi olmak dışında bir varoluş göstermemiz tekinsiz algılanıyor.

Kadın cinayetleri bahsine yeniden dönecek olursak; Burçe Bahadır'ın *Ölü Kadınlar Memleketi* kitabı bu konuda bize önemli bilgiler sunuyor. Bir televizyon programı hazırlamak için, karısını öldüren adamlarla ve kocasını öldüren kadınlarla yaptığı görüşmeler bize kadınlar ile erkekler arasında birçok dramatik fark olduğunu gösteriyor. Örneğin, "çekimler esnasında yüzünüzü açık mı çekelim yoksa karartalım mı?" diye sorulduğunda kadınlar yüzlerinin görünmesini dert etmemişler. Oysa, tam tersine, erkeklerin hiçbiri buna izin vermemiştir. Burçe Bahadır, kadınların erkeklerin aksine hasmını beni bulur mu, kimse benden intikam almaya gelir mi diye düşünmeden, belki böyle bir

ihimal akıllarına bile gelmeden, zaten çıktığı vakit bir hayatın onu beklemediğini içten içe hissettikleri için böyle davrandıklarını belirtiyor. “Mutsuz, umutsuz ya da kapana kısılmış gibi” diyeceğini zannederek kocasını öldüren bir kadına cezaevinde nasıl hissettiğini sorduğunda, “Özgür ve emniyette” diye yanıt alması bu açıdan önem arz ediyor. Ayrıca, kadınlar pişmanlık ifade ederken, görüşme yaptığı dört erkeğin dördü de pişmanlık bildirmemiş. Karısını öldüren adamlardan biri ise şöyle demiştir: “20 yıl sonra bana boşanmak istediğini söyledi. Var mı öyle ya. Baştan evlenmeyi kabul ermeyecekti.” Bu açıdan, erkeklerin kadınları öldürmeyi hak gördükleri, bundan kadınları sorumlu tuttukları açıkça görülüyor. Ancak kadınlar tecavüz, dayak, başka erkeklerle peşkeş çekilme gibi çok ağır tahrik unsurları olmasına rağmen yine de kendilerini suçluyorlar. Erkekler cezaevine girdikleri andan itibaren eş dost ve hatta pek çok görevli tarafından bile anlayışla karşılanıyor. “Namus Davası” na orada oldukları, yakınları ve diğer mahkûmlar tarafından defalarca söyleniyor, onaylanıyor: “Abi yüz kızartıcı suçtan burada değilsin ya, namus davasına girdin içeri” ifadesinde olduğu gibi bir tür takdir de söz konusu. Başka bir fark da şu ki, cezaevindeki kadınlar eski kocalarına hala bir bağ hissedip vicdan azabı duyduklarına dair sözler söylerken, kocalarının fotoğraflarını hala bulundururken; erkekler isimlerini bile anmıyor, eski karılarından “o kadın” diye söz ediyorlar.

Kitabı okuduğumuzda şunu anlıyoruz: Kadını kadın kimliğine hapseden ataerkil düzenin erkeklere ne yaptığı bir türlü görünmüyor. Şiddet uygulayan pek çok erkek serbest. Oysa çalışmalar gösteriyor ki, kadının “gideceğim” dediği andan itibaren erkeklerin akıllarına gelen ilk düşünce kadını öldürmek. Nasıl yapacaklarını iyice hesap ediyorlar. Sonra bir anda, şartların uygun olduğu ya da kadının gitmeye kesin kararlı davrandığı bir zamanda aniden hayata geçiriyorlar. Başka bir yaşamı istemeye, sadece istemeye cüret ettiği, yani boşanmak istediği için ölüyor kadınlar! Çünkü, bu, kadın olmaya uygun davranmamak, kuralları bozmaya yeltenmek demek! Ne var ki, kocalarını öldüren kadınlar maalesef yazgılarını değiştirmek için değil, artık dayanamadıkları için öldürüyorlar. İstatistikler Türkiye’de bir kadının maruz kaldığı şiddete karşı başvuruda bulunmasının ancak şiddet başladıktan 5 yıl sonra mümkün olduğunu gösteriyor. Yani kadınlar şiddeti uzun yıllar tolere ediyorlar. Boşanma, evden ayrılma kararı vermeleri sanıldığından çok daha zor. Kadınlar bağımsızlaşmaya başladığında ise erkekler erkekliklerini, egemenliklerini yitirme endişesi yaşıyor. Bu kaygı zamanla şiddete dönüşüyor ve erkek, kadını tutabilmek için şiddet uygulamaya başlıyor. Gitmesine engel olamayacağını anladığında ise...öldürüyor!

Bu yüzden de psikolojik şiddetten cinayete bütün şiddet türleriyle, hiçbir şiddeti azımsamadan mücadele-

le etmek çok önemli. “Kadın cinayetleri gündelik hayatta sıkça karşılaşılan tacizlerden, kadınların maruz kaldığı diğer psikolojik, ekonomik, cinsel ve fiziksel şiddetten; ayrımcı pratiklerden uzak ya da bağımsız değil. Bu nedenle de şiddeti uygulayan erkeklerin gözü dönmüş caniler, hasta ve sapıklar, cinnet geçirenler, yani ‘öteki’ erkekler olduğunu söylemek, ülkemizde kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin vardığı boyutu sadece azımsamaya ve yaşananları münferitleştirmeye hizmet etmekle kalmaz, faili yine erkekler olan diğer şiddet biçimlerini de görünmez kılar ve normalleştirir.”² Kadınların deneyimi ve mücadelesi ise şunu öğretir: Psikolojik şiddetten cinayete erkek şiddetinin her türlüyle var gücümüzle mücadele etmek zorundayız!

Kaynaklar

Bahadır, B. (2014). *Ölü Kadınlar Memleketi*. Ankara: Ayizi Yayınları.

Doğrusöz, M. *Echonun Sessizliği ya da Narsisistik Aşk Anlamak*<http://www.psiko-alan.com/makaleler/619-mahan-dogrusoz-echo-nun-sessizligi-ya-da-narsisistik-aski-anlamak>

Doğrusöz, M. Romantik Evlilik Mitinin Ötesinde: Gerçeğe “Uyanmak”. Şahika Yüksel Leyla Gülseren Ayşe Devrim Başterzi (Ed.), *Kadınların Yaşamı ve Kadın Ruh Sağlığı* içinde (ss. 411-420). Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.

Federici, S. (2012). *Caliban ve Cadı: Beden ve İlsel Birikim*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Federici, S. (2014). *Sıfır Noktasında Devrim: Ev İş, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

² Özgecan’ın katledilmesinin ardından TODAP Kadın Komisyonu’nun yaptığı açıklamadan (Şubat, 2014) alınmıştır: http://todap.org/bolum_detay.aspx?yazild=1517&bolumId=1

HOMOFOBİYİ MEŞRULAŞTIRMA PRATİĞİ OLARAK MEDYA¹

Samet Çelik*

Günümüzde kitlelerin düşüncelerini, değer yargılarını şekillendiren en önemli kurumların başında medya gelmektedir. Couldry'e göre (2005) toplumlarda gerçekleşen toplumsal değişimler medya sayesinde gerçekleşmekte ve toplumdaki dönüşümün medyanın olayları sunuş biçimine göre de iyi veya kötü sonuç verdiğini ileri sürmektedir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde medya, demokrasinin aracı olarak görülmektedir. Hatta medyanın sahip olduğu güç; yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak tanımlanmaktadır (Bülbül, 2001). Schudson (2009), medyanın sahip olduğu dördüncü gücü şu şekilde açıklamaktadır: "Medya, liberal-çoğulcu toplumlarda gözetimci rolünde yer almaktadır ve düşünce pazarı oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla medya demokratik sistemin sürmesinin ve

vatandaşların sürece katılımının bir nevi garantörü olmaktadır."

Ne yazık ki günümüzde medya bu amaca hizmet etmekten çok iktidar, güç ve 'para kazanma' yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye'de bu süreç 1980'lerden sonra basının holdingleşmeye, dolayısıyla gazeteciliğin, televizyonculuğun iş adamlarının eline geçmesi (amacın bilgi vermek yerine para kazanmak ve reyting kaygısı oluşu) ile hızlanmıştır. Bu dönemden sonra dönüşüm geçiren medya, iktidardan bağımsız olmak yerine varlığını sürdürmek için iktidarla işbirliğine geçmiştir. Bu konuyla ilgili Emin Çölaşan 1994'teki bir yazısında şöyle demektedir: *"Bizim medyamız medya olmaktan çıkmış, bir çıkar çarkına dönüşmüş. Tekelleşmiş. İstedikini parlatıyor, istediklerini batırıyor. Parlatırken ve batırırken, arkasında hep çıkar hesapları var."*

İktidar kendi varlığını sürdürebilmek adına sahip olduğu normları yaymak için ele geçirdiği medyayı kullanmaktadır. Burada iktidarı sadece siyasal bir grup olarak görmek perspektifimizi daraltacaktır. İktidar yeri geldiğinde toplumda baskın olan normlar, gelenek-görenekler ve töre de olabilmektedir. Bu normların en başında gelenlerden biri de ataerkilliktir. Ataerkilliği kısaca, içinde bulunulan toplumda erkek hegemonyasının hâkim olması şeklinde tanımlayabiliriz. Ailede babanın sözünün geçmesi, toplumları yöneten-

¹ Bu yazı; yazarın lisans bitirme tezine ait bir kısmın, genişletilmiş hâlidir.

* Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü öğrencisi

lerin erkek olması (demokratik toplumlarda bile kadın başbakan/başkan çok nadir olmuştur), hiç kadın Peygamber olmaması, hatta Tanrının bile ‘erkeksi’ kabul edilmesi bu normlara işaret eden klasik örneklerdir. Yani erkek hep en tepede, hep sözü geçen ve dinlenen konumdayken iktidarlar erkekliğin “değer kaybetmesini” istemeyecektir. Bu *değer kaybı* da erkeğin ‘kadın konumuna geçtiği’ eşcinsellikte ortaya çıkmaktadır. Bu sebeptendir ki hangi zamanda olursa olsun eşcinsellik hep patoloji, sapkınlık olarak görülmüş ve yasaklanması/engellenmesi için her türlü yol denenmiştir. Bu ‘sapkınlığın’ meşrulaştırılmasında da son zamanlarda kullanılan popüler yollardan biri, hiç kuşkusuz, medyadır.

Medyanın homofobiyi meşrulaştırmasını şöyle örnek-
lendirebiliriz: Televizyonda gösterilen ‘Kılıç Günü’ (2010) dizisi iki erkeğin aynı yatakta yattığını ekranlara taşımış ve bunun sonucunda ertesi gün bu sahne pek çok ulusal gazetenin manşetinde yer almıştır. Çoğu gazete bu durumdan “ahlaksızlık”, “toplumun değerlerinin dışına çıkma” hatta “çocuklarımıza yanlış şeyler gösteriyorlar” şeklinde bahsederken; sadece Radikal Gazetesi (2009-2010) “Türk Televizyonlarında Bir Tabu Yıkıldı” şeklinde ifade etmiştir.

Bek ve Binark’a göre (2000) cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığın üretiminde, medya sektöründe çalışanların çoğunluğunun erkek oluşu da bu ayrımcılığın

yaşanmasında önemli bir sebeptir. LGBTİ bireylerin ve kadınların yaşadığı olumsuzlukların altında ataerkil yapılanmanın egemen erkeklik örüntüsünün etkisi büyüktür. Bununla ilişkili olarak; eşcinsellerin, egemen erkeklik örüntüsünün baskısı altında kitle iletişim araçlarında karşılaştığı ötekileştirmede, bu bulgunun etkisinden söz edilebilir. Bununla birlikte medya, eşcinsellerden farklı şekillerde söz etmekten kaçınmamaktadır. Dağdaş (2005), erkek egemen bakış açısına ters düşmemek için eşcinsel kimliklerin, bedenlerini medyada sergileme yönündeki taleplerinin, kültür endüstrisinin ekonomi politikası tarafından kabul görmeyeceğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda Dağdaş, Türkiye’de gay/eşcinsel kimliklerin kentsel yaşam mekânlarında ve medyada toplumsal cinsiyet olarak ya da cinsel kimlik tercihi olarak sunulmasıyla, gazete ve dergilerde yayınlanan feminen tavrılı popçu erkeklerin çıplak vücutlarının sunumu arasında bir ilişki kurulabileceğini ve gazetelerin magazin eklerinde sıklıkla dolaşıma verilen bu tarz pozların, maço olmayan yumuşak görünümlü erkeklerin ‘yeni duyarlı erkek miti’ olarak anlaşılabileceğini ifade etmektedir.

Hoşcan (2006) tarafından yapılan bir içerik analizi çalışmasında gazetelerde yer alan nefret söylemleri incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre Türkiye’de Radikal Gazetesi liberal bir anlayış ve kişi haklarına değer veren; diğer gazetelerle karşılaştığında da ayrımcılığa uğrayan azınlıkların haberlerine daha sık yer

veren bir yayın olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada araştırmacılar, basında yer alan eşcinselliğe yönelik tutumun eksik ve yanlış olduğunu, Türk medyasında eşcinselliğin eğlencelik bir durum veya genelde seks işçiliğiyle ilişkilendirildiğini; dolayısıyla topluma da gerçekliği yansıtmayan temsillerle aktarıldığını belirtmektedir.

Calzo (2009), eşcinselliğin medyada ‘komik’ ve ‘eğlenceli’ hallerinin sunulma yoluna gidilerek eşcinselliğin meşrulaştırıldığını söylemektedir. Aynı zamanda eşcinselliğin bu şekilde sunumunun medya tarafından sömürüldüğünü ve sırf reyting oranlarını arttırma uğruna, eşcinsellere bir nesne muamelesi yapılması noktasında cinsel yönelimin metalaştırıldığını ifade etmektedir. Rowe (2010) ise; medyada eşcinsellerin yasaklanmasının olumsuz tutumları azaltmadığını; aksine medyada eşcinsel kimliklerin daha fazla görülmesiyle toplumsal kabul arasında bir paralellik olduğunu belirtmektedir.

Kaynaklar

Bek, M. G. ve Binark, M. (2000). *Medyada Kadın*, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.

Bülbül, R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: Atlas Yayın.

Calzo, Jerel P. (2009). *Media exposure and viewers' attitudes toward homosexuality: evidence for main streaming or resonance?*, Journal of Broadcasting & Electronic Media, June.

Couldry, N. (2005). *Media Rituals Media Anthropology* içinde der. M. Coman ve E. Rothenbuhler, London: Sage.

Çölaşan, E. (1994). *Uğur Mumcu'ya Armağan*, Demokrasi ve Medya içinde der. M. Aksoy, C. Kuşçuoğlu, V. Özdemir ve A. Tartanoğlu, Ankara: ÇGD Yayınları.

Dağdaş, E. (2005). *Magazin Eklerinde Tüketim Kültürünün İzdüşümleri*, İletişim, Sayı 21.

Hoşcan, Ö. (2006). *The Media Portrayal of Homosexuality in the Turkish Press Between 1998 and 2006*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ODTÜ.

Rowe, A. T. (2010). *Media's Portrayal of Homosexuality as a Reflection of Cultural Acceptance*, Undergraduate Research, Awards. Paper (http://digitalarchive.gsu.edu/univ_lib_ura/8).

Schudson, M. (2011). *The Sociology of News*, USA: Norton.

AKLIMIZDAN SORUMUZ VAR

Sinem Söylemez*

Her gün bir döngüye uyanıyoruz. Farkında olarak ya da olmayarak birçok muhakeme yapıp, birçok şey hakkında çıkarımlar yaparak kararlar veriyoruz. Tüm bunlar sürerken ve olup biterken etrafımızdan sayısız kelime, bakış, gülüş, soru, kuş, börtü böcek geçiyor. Ve bunların hepsi günlük hesaplarımıza bir şekilde müdahil de oluyor. Aklımızın işi zor!

Bu karmaşayla başa çıkmanın belki de en iyi yolu, tüm bu olanları bir denkleme oturtmak olmalı. Ama söz konusu olan insansa, denklem, *çok kere çok* bilinmeyenli değişkenlere gark oluyor sanki. Toparlamak ve netleştirmek adına, insan ilişkileriyle ilgili oldukça açıklayıcı bulduğum kısa bir hikâye paylaşmak isterim. Vaktiyle adamın biri bir psikiyatriste gider ve derdini anlatmaya başlar: “Doktor bey çok yakın bir arkadaşım ile ilgili çok büyük bir problem var,” der. Doktor problemin ne olduğunu sorunca

adam; “arkadaşım kendisini tavuk sanıyor”, diye yanıtlar. Doktor şaşırır, böyle bir şeyin mümkün olamayacağını söyler. Bunun üzerine adam durumun aynen bu şekilde olduğunda ısrar eder ve hiçbir şekilde arkadaşını bunun tersine ikna edemediğini anlatır heyecanla. Doktor da bu durumda adamın kendisi yerine arkadaşıyla görüşmesinin daha anlamlı olacağını söyler; ancak bu sefer adam yine itiraz eder ve “olmaz, getiremem,” der kararlı bir biçimde. Doktor neden diye sorunca da, adam, “çünkü bana da yumurta lazım doktor bey,” diye yanıtlar.

Günlük döngü içinde ne zaman bir çıkmaza girsem, bu hikaye kafamda belirir ve bende hemen bir tebesüm uyandırır. Söz konusu insan olunca, bir de mevcut birden fazla olunca, kurulan her cümle doğuştan intihara meyilli oluyor...

Tüm bunlardan varmak istediğim nokta şu ki; her yeni günle birlikte bizi bekleyen onca muhakeme sürecini geçirip hayatımızı sürdürmeye çalışırken, denkleme oturtamayacağımız belki de tek şey bir diğer insanın aklıdır. Yani bu durumda her yeni gün, aslında birbir(ler)inden ayrı bir(er) akıl(lar) oyunudur. Bununla ilgili söylenecek çok şey olsa da, ben bana en ince ve zor gelenden akıl oyunundan bahsetmek istiyorum. Bilinen hâliyle “nezaket manipülasyonu”, benim nazarımdansa, *balmumu iyilik*.

* Ege Üniversitesi, Arş. Gör.

Nezaket manipölasyonu, en temelde, karşınızdaki insanın 'nezaketi araçsallaştırıp' sizi istediği cevabı vermeye mahkûm etme girişimine karşılık geliyor. Benim bu duruma 'balmumu iyilik' demeyi yeğlememse bu tür bir nezaketin, iyilik sosunda terbiye edilmiş bir yaptırım olduğunu düşünmemden ileri geliyor. Ki evet, balmumudur; çünkü aslını oldukça iyi kopya eder. Tıpkı balmumu bir heykel gibi... Balmumu bir heykel, kopyası olduğu şahsı büyük bir özveri ve muazzam bir vakurlukla temsil eder görünürken; diğer taraftan tuhaf ve bence hayret verici biçimde hepimiz için ürkütücüdür de? Peki, bu durumda bizi ürküten nedir? Bence yokluğumuzdur, duruşunda ya da bakışında bize ait hiçbir şey yoktur. Yani bizi hesaba katmadan, fark etmeden orada aynı ifadeyle duran, varlığımızı önemsizleştiren, gerçek olmadığını bilsek de bize aslını başarılı bir şekilde hatırlatan 'heykel', varlığıyla bizim varlığımızı silmiş, pasifleştirmiştir.

Peki, bir nezaket manipölasyonunun başarısı nereden gelir? Bu, günlük hayatta sıkça karşılaştığımız bir manipölasyon türüdür; abartmak gerekirse ellerini kirlletmeden katil olmaktır. Temiz iştir doğrusu. Bir bakıma insanın medenileşmesinin yan etkisi, belki doğal bir çıktısıdır da. Bir prizma, bir kırık aynadır. Gördüğünüzden gösterileni ancak tahmin etmeye çalışırsınız ki bu da birçok muhakeme girişimini beraberinde getirir. Burada asıl çarpıcı olan noktaysa,

artık sizin niyetiniz de hesaba girmiştir. Kırık bir aynadaki görüntü sizin yorumunuzdur. Görüntü ve içerik arasında bir uyumsuzluk vardır. Ve bu durumda görüntü iyi midir kötü müdür, karar size kalır. Çoğu zaman görüntü sizi rahatsız etse de tutum iyiden yana yorumlamaktır. Bu da bu manipölasyonun başarıya ulaşması demek. Bu nedenledir ki bu çeşit bir nezakete her boyun eğiş bir çeşit göz yummadır. Ve yine bu nedenledir ki 'cehenneme giden yollar iyi niyet taşlarıyla döşelidir'.

ANAAKIM PSİKOLOJİDE KÜRTLERİN YERİ

Nursel Avcı*

Ülke gündeminde mezhep çatışmaları, eşcinsellik, işsizlik ve nicesi sayılabilecek daha pek çok çözülmeyen sorun mevcutken, henüz, mezun olduğunu bile idrak etmekte güçlük çeken bir psikolog olarak, naçizane, elimden geldiğince ve sözcüklerim yettiğince *Kürtlerin psikolojiden mahrum kalışını* anlatma arzum; –yazı boyunca belki de en çok karşımıza çıkacak– *tarafsızlık mitini* paradoksal olarak daha yazının başında bertaraf etmektedir.

Yazının başında ülkede farklı sorunların olduğunu dile getirsem de uzun süredir Türkiye’deki en büyük sorunun *Kürt Sorunu* olduğu yadsınamaz. 30 yılı aşkın bir iç savaşta yaklaşık kırk bin insan hayatını kaybetmiş, binlerce yerleşim yeri boşaltılmış, sayısız insan tutuklanıp işkenceye maruz bırakılmış ve milyonlarca insan yerinden edilmiştir. Yüzlerce genç kendi halkı için

daha güzel bir yaşam sağlama ümidiyle ailesinden ayrılıp çok zor koşullarda yaşam mücadelesi vermiş ve vermektedir. Diğer taraftan ülkede kültürel ve ekonomik alanda, eğitim, güvenlik ve sağlık alanlarında büyük bir çöküş yaşanmış ve hala yaşanmaktadır.

Psikolojinin Kürt Sorununa Karşı Tutumu Nasıldır?

Yıllarca yaşanan bir iç savaşla ilgili literatür taraması yaptığımızda sivil kuruluşların (İHD, MAZLUMDER, Göç-Der, vs.) yaptığı çalışmalar ve mağdurlarla yapılan görüşmelerden, somut çıktı mahiyetinde, oluşturulan birkaç kitap dışında, elimizde pek bir şeyin olmadığı söylenebilir. Ki bu kaynaklar (doğal olarak!), çoğu zaman sayısal veriler ve travmatik hikâyelerden başka, pek fazla bilgi sunmamaktadır. Psikolojinin önde gelen dergilerine incelediğimizde ise neredeyse konuya dair hiçbir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu durum psikolojinin yetersizliğinden midir, yoksa “tarafsızlığından” mıdır; işte meselenin netameli yanı tam da burasıdır?

Daha önceleri var olmakla birlikte, 1980’nin sonları ile 90’ların ortasında zirveye çıkan gerginlik, dönemin iktidarını harekete geçirmiştir. Hükümet gerek psikolojik, gerekse sıcak çatışma başlatmaktan geri durmamıştır. Bu bağlamda “sorunu” ortadan kaldırmayı özellikle üç yöntemle hedeflemiştir: Yerinden etme (zorunlu göç), koruculuk sistemi ve tutuklamalar.

* Psikolog

İktidar işini şansa bırakmamak için en ufak tehdit olarak gördüğü hemen herkesi kendi memleketlerinden ayırarak göçe mecbur bırakmıştır. Zorunlu göçün diğer bir amacı; asimilasyon politikasıydı. Yeni yerleşim yerlerindeki Kürtler kendi dillerinden, kültürlerinden mahrum bırakılmıştır. Ayrıca çatışmaları çift taraflı baskılamak, yok etmek amacıyla güvenlik güçlerinin yanı sıra koruculuk sistemiyle Kürtlerin birbirilerine düşmesi amaçlanmıştı. Bu taktik, özellikle, aşiretler arası çatışmaların olduğu yerlerde sürdürülmüştür. Bu iki yöntemle durdurulmayan kişiler ise tutuklanmış, işkenceye maruz bırakılmıştır. Ve birçoğu işkence sürecinde hayatını kaybetmiştir. Bu denli organize bir politikanın gerçekleşmesi sadece siyasi bir bakış açısıyla gerçekleştirilemezdi. İktidar o dönemde sadece psikolojiyi değil sosyale dair bilgiyi gerçekten çok iyi kullanmayı başarmıştı. Ve tüm sosyopolitik analizleri çok iyi değerlendirmişti.

Peki, Psikoloji Neden Sessiz Kaldı?

O dönemde psikoloji sadece Türkiye’de değil, dünya çapında gelişme mücadelesi vermekteydi. Türkiye’de, henüz, salt bilimsel olan konularda bile bir anlamaya varamazken bir de işin içine politika karıştırılmazdı. Diğer taraftan böyle bir çalışma yapmak isteyen birileri çıksa bile çeşitli kurullardan (etik kurulu gibi) izin alma engeline takılırdı (malum o dönemde insanlar bakkala ekmek almaya giderken bile izin alıyorlardı). Daha da önemlisi her taraf faili meçhul cinayetlerle

kaynıyordu. Üstelik kimin hangi tarafta olduğu pek de kestirilemiyordu. Durum böyleyken psikoloji camiasının çoğunluğu olup bitenlere karşı sessiz kalmayı tercih etti.

Psikolojinin o dönemki tavrına bazı mazeretler bulsak da, sonrası için değişen bir şey olduğu söylenemez. Gerginliklerin devam ettiği süreçte Gölçük Depremi (1999) meydana geldi ve ülkenin her yerinden belki de, psikolojik destek vermeye gönüllü pek çok psikolog mesleklerini hem sahada hem de perde arkasında icra ettiler. Ondan tam 12 yıl sonra olan Van Depremi’nin, psikoloji camiasında aynı yankıyı uyandırdığını söylemekse çok zor görünüyor (tabi bu Van Depremi’nin nispeten daha az hasarlı olmasından ve psikologların yoğunlukta yaşadıkları yerlere daha uzak olmasından da kaynaklanmış olabilir). Bellek yoklamalarımıza devam edecek olursak; aynı yıl Roboski’de 34 insan Türk Hava Kuvvetleri’nin ateş açması sonucu hayatını kaybetti. Bir köyde hemen herkes bir yakınını kaybetti. Yaşanan toplumsal travmaya yine – psikologları temsil etmede akla ilk gelen dernek– Türk Psikologlar Derneği (TPD) hiç ses çıkartmadı. Ve Roboski raporunu Türkiye Psikiyatri Derneği yazdı. Devam edecek olursak, 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı protestoları psikoloji camiasında çok konuşuldu. Gezi üzerine birçok analiz yapıldı. *Peki, Gezi olayları politik değil miydi?* Kesinlikle politiktir, ama bir farkı vardı. Gezi olayları politik olmanın yanı sıra popü-

lerdi de. Psikoloji tarihi boyunca; popüler olan, her zaman psikologların dikkatini daha çok çekmiştir. *Kürt Açılımı*'nın ilk zamanlarında Kürt sorunu popüler bir hale gelmişti (Kürtçe kanallar, anadilde seçmeli ders, üniversitelerde Kürtçe dersler vs.). O dönemde Cumhurbaşkanının daveti üzerine Vamık David Volkan, politik psikolojide dünyanın önde gelenlerinden ve psikanaliz çalışan bir psikiyatrist, Türkiye'ye geldi ve "Ekopolitik" (Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Derneği) isimli bir düşünce kuruluşu kurdu. Paketin popülerliğini yitirmesi ile birlikte kuruluşun da ilgisi silikleşti. Tabi iktidarın 'uygun' gördüğü zamanda ve 'uygun' gördüğü kişilerle koalisyonlar kurması tartışılabilir. Gereken bir diğer konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kürt Sorunun Arka Planı ve Anaakım Psikolojinin Engeli

Türkiye'nin psikoloji tarihine baktığımızda artık yavaş yavaş *eleştirel psikolojiye* olan ilginin artmakta olduğunu görebiliyoruz. Psikolojinin bu yeni bakış açısıyla tanışmış herkesin bildiği üzere, eleştirel psikolojinin anaakım psikolojiyi eleştirdiği en önemli noktalardan biri anaakım psikolojinin yerel psikolojiyi, yerele dair olanı hasıraltı edışıdır. İronik olan şudur ki; bugün eleştirel psikoloji ile ilgilenen psikologların bir kısmı anaakım psikoloji eleştirisini Batı'nın psikolojisi üzerinden yapıyor ve kendi toplumunda sayısızca örnek dururken Batı'dan örnekler diyor. Dahası eleştirel

psikolojinin bir amacı olan pratik psikolojiye yönelme fikri hala anaakım psikolojiyi eleştirme evresinde saplanıp kalmış görünüyor.

Yukarıda değindiğim üzere 90'larda yaklaşık 3000 insan yerinden yurdundan edildi. Bu insanlar kendi köklerinden koparılıp göçe mecbur bırakıldı. Bilmedikleri bir dilde, aidiyet duygusundan yoksun bir şekilde hayatta kalmaya çalıştılar. Gittikleri yerlerde hâkim kültür tarafından ayrımcılığa uğradılar. Farklı oldukları için aşağılandılar. Yaşanan maddi-manevi sıkıntılar yüzünden birçok aile parçalandı. Maalesef bu durum pek fazla kimsenin dikkatini çekmedi. Ve o dönemde bir şekilde gecekondularda barınıp hayatına devam edenlerin çoğu, bugün kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yeniden kendi yerlerinden edilmektedir. Kürt sosyokültürel değerlerinin göz ardı edilerek inşa edilen konutlar "modern" mimarinin varsaydığı aile yapısına (anne-baba ve iki çocuk) göre tasarlandı ve tasarlanmaya devam ediyor. (Bugün çevre psikolojisi ve kültürel psikoloji kapsamında bu konu psikologları yakından ilgilendirmektedir). Ayrıca insanlar ödeyecekleri borçlar altında bırakıldı ve yaşadıkları yerlerin şehirden uzak olma durumu birçok kişiyi kendi işleriyle ilgili problemlerle karşı karşıya bıraktı. Doğal olarak bu sıkıntılar aileleri olumsuz yönde etkiledi. Özellikle çocukların hem ortam koşulları hem de ailenin değişen tavrı nedeniyle karşılaştıkları sorunlar psikolojinin pek çok alt disiplinin (Klinik, Sosyal, Geli-

şim) çalışma alanlarına doğrudan girmektedir. Fakat bu konuyla ilgili çalışmalar nerede?

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, özellikle kırsal alanda, 1980-2000 yılları arasında doğan nesil; ailesi, iktidarı desteklesin ya da Kürt hareketini desteklesin büyük bir travma yaşadı. Bu çocuklar, çoğu gece mermi sesleriyle uyandılar. Akrabalarını ya da arkadaşlarını kaybederek çok küçük yaşta ölümle, yok olma korkusuyla tanıştılar. Bugün 20'lerinde, 30'larında olan bu neslin ideolojilerinden tutun mizaçlarına, meslek seçimlerine kadar hayatlarının her parçası bir şekilde çocukluklarında şahit oldukları bu yaşanmışlıklardan etkilendi denilebilir. Kendi gözlemlerime dayanarak şunu söyleyebilirim ki; söz konusu nesilden okuma olanağı bulanların çoğu ya siyasete ya da hukuk alanına yönelmiş durumda. Psikoloji bölümleriyle yakın başarı puanı gerektiren bu iki alanın daha çok tercih edilmesi, ta başından beri Kürt sorunuyla en ilgili alanlar olmalarına dayandırmak pek yanlış olmaz herhalde? Bugün şartların az da olsa değişmesiyledir ki Kürt sorunu psikolojinin çalışma alanına girmiş görünüyor, ancak o dönemin bağlamında yaşamayan bir psikolog konuya ne kadar vakıf olur, bu durum kaygı uyandırıcı açıkçası (Psikoloji 3. Sınıfta bir ders kapsamında koruculuk sisteminin psikososyal yönünü anlattığımda, sınıfta sadece 4 kişi bu konuda bilgi sahibiydi!).

Kürt sorunun en bariz çıkış noktalarından biri anadil talebidir. Anadil problemi aynı zamanda Kürtlerin psikolojiden faydalanmasına engel en büyük engellerden birisidir. Nasıl mı? Bugün ülkemizde kullanılan kişilik ve zekâ testleri ele alırsak bu soruya bir nebze cevap bulabileceğimizi düşünüyorum. Başlı başına bir tartışma mevzusu olabilecek bu konuda sadece birkaç örnek vereceğim. Zekâ testlerinin standardizasyonu çalışmalarında örneklem seçimi yapılırken kırsal kesim ya da Kürtlerin kültür farklılığı göz önünde bulunduruldu mu? Örneğin *KENT E.G.Y zekâ testinde* çocuklara balık (sahil çocuğu ise) ve kuş isimleri sorulmaktadır. Köyde yaşayan Kürt çocukların en çok oyalandıkları şeylerden bir kuşlardır. Özellikle bahar olduğunda nerdeyse zamanlarının çoğunu samanlıklarda serçe nöbeti tutarak geçiren bu çocuklar onun Kürtçe ismini bilirler. Ama sadece Türkçe serçe diemedikleri için IQ puanları düşme eğiliminde olacaktır. Bugün medyanın etkisiyle çocuklar okula gitmeden Türkçe öğrenseler bile 15 yıl önceye kadar ilkokulda bile birçok çocuk Türkçe bilmiyordu. Zorunlu hizmetle köye gelen ve bundan çocukları sorumlu tutup tayin edilmek için fırsat kollayan birçok öğretmen onların Türkçe bilmemesini *kabahat* olarak gördü ve çocuklar defalarca bu nedenle azarlandı, şiddet gördü. Çocuklar Türkçe öğrenene kadar şehirdeki çocuklar okuma yazmayı çoktan söktüler. Eğitim alanında yapılan analizlerde ortaya çıkan düşük akademik başarıları IQ seviyelerine atfedildi. Gelelim kişilik testlerine... *MMPI*

testine baktığımızda bugün yüksek eğitim seviyesine sahip birinin bile cevaplamaya erindiği bu uzun testi 50 yaş üzeri Kürtlerin çözdüğünü düşünebiliyor musunuz (bu oran kadınlarda 30'a kadar düşer)? *Bir İnsan Çiz testi* bunun bir diğer örneği. Hayatında eline kalem almamış insanlardan böyle bir görev talep edildiğinde ne hissedeceklerini az çok tahmin edebilirsiniz. Bunların hepsini geçsek bile bugün doktora gittiğinde neresinin ağrıdığını bile anlatamayan pek çok kadın, psikolojik görüşmelerde kendi sorunlarını nasıl anlatabilecekler? (Kadınların bölgede en çok psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu kesimde ve konuşmanın başlı başına bir tedavi tekniği olduğu bir alanda!).

Kaynaklar

Demirdağ, A. (2014). *Barış Sürecinin Desteklenmesinde İnsanlıktan Uzaklaştırmanın Etkisi*. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji (Sosyal Psikoloji). Anabilim Dalı, Ankara.

Göregenli, M. (2010). *Psikolojinin Kürt Sorunuyla İmtihani*. Eleştirel Psikoloji Bülteni. Sayı 3-4.

Austin, S., Fox, D., & Prilleltensky, I. (2012). *Eleştirel Psikoloji*. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.

DARBE SONRASI KENTLEŞME PRATİKLERİ VE SORUNLAR

Cumhur Salcı*

Türkiye’de modern anlamda kentleşme hareketleri II. Dünya Savaşı’ndan sonra, Marshall yardımlarının ülkeye ulaşmasından sonra başlamıştır dersek gerçeğe aykırı bir şey söylemiş olmayız. Bu dönemde ABD, Sovyetler tehlikesine karşı, SSCB’ye yakın ve gelişmemiş ülkeleri Truman Doktrini kapsamında maddi anlamda destekleme kararı alır ve bunun sonucunda, Türkiye ve Yunanistan başta olmak üzere, ülkelere yüklü miktarda maddi destek temin eder (16 ülkeye, 12.731 Milyar Dolar). Bu nokta, Türkiye’deki kentleşme hareketlerinin başlangıcını anlamamız için, ciddi bir önem arz etmektedir.

Bu yardımlarla birlikte, geçimini tarımdan sağlayan binlerce kişi, temelde tarımda makineleşmenin mağduriyetiyle ve Türkiye’nin çeşitli bölgelerine kurulan

fabrikalar, gelişen alt yapı hizmetleri özelinde yapılan yeni yollar gibi gelişmelerin ‘zorunlu seçmeli’ çekiciliğiyle kentlere göç etmek durumunda kalmış ve Türkiye’nin kentleşme macerası da kısaca böylece başlamıştır, denebilir. Bundan sonraki süreç ise; üç büyük kent başta olmak üzere Anadolu’nun birçok kentinde nüfusun artması ve buna bağlı oluşan sorunlarla geçmiştir. Benim burada değinmek istediğim konu ise; 1980 sonrası neoliberal süreçler kapsamında Türkiye’deki metropollerde (özellikle İstanbul’da) kentleşme açısından ne gibi değişiklikler olduğu ve bu kentleşme hareketinin ne şekilde olduğudur. Bunun için tarihte kısa bir yolculuğa çıkmamız gerekecek.

1970’li yılları, döneme işaret eden film ve gazetelerden az çok hatırlarız. O dönemde *ithal ikameci birikim modeli* (İİBM) vardı. Bu modeli; dışa karşı, ülkenin iç ekonomisini korumak şeklinde özetleyebiliriz. 70’lerin sonunda söz konusu model iflas etmiş ve ardından ülkemizde, hepimizin hatırlayacağı 12 Eylül 1980 askeri darbesi yaşanmıştır. Bundan sonraki süreç meselenin nirengi noktasına karşılık geliyor.

Özal Dönemi ve Neoliberal Ekonomi

«Her Mahallenin Bir Zengini Olacak»

Darbe sonrası Türkiye’ye baktığımızda –Özal’ın iktidara gelmesiyle– ülkede liberalizm fırtınası esmektedir. İİBM terk edilerek, tamamen dışa açılma dönemine girilmiştir. Yazı boyunca bu dönemin ekonomik özellik-

* Coğrafya Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

leri yerine, süreci kent ekseninde ele alacağız. Bu dönemde Türkiye’de kentleşme bütün hızıyla devam etmiştir. Özellikle Türkiye’nin 3 büyük şehri (İstanbul, Ankara, İzmir) bu hızlı kentleşmeden nasibini almıştır. Büyük şehirler artık bu nüfusların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaya başlamış ve bunun sonucunda kentlerde yaşayan üst-orta gelir seviyesine sahip kesimler kentin karmaşıklığından, sıkıcılığından ve kalabalığından kaçarak (desantralizasyon) kent çeperlerinde yeni kurulan siteler, kapalı konutlar (gated-community) gibi yerleşkelerde yaşamaya başlamışlardır. Böylece, kuşkusuz, toplumsal sınıf farklılıkları bir kez daha demirlenmiş oluyordu. 1980 ve sonrası dönemde dış ticaretin serbestleşmesi, yeni tüketim ürünlerinin ülkeye giriş yapması ve döviz hareketliliğinin sağlanmasından sonra ülkede belli bir kesim ekonomik açıdan ön plana çıkmıştır. O zamanki tabiriyle bunlar ünlü cemiyet gazetecileri tarafından ‘yuppie’ veya ‘crème de la crème’ isimleriyle adlandırılırlardı. Özellikle Çiller döneminde bu kavramların dilimizde çokça kullanıldığını görebiliriz.

Hepimizin hatırlayacağı üzere 1968’den 1980’e kadar geçen dilim, Türkiye’de işçi hareketleri ve solun hareketli olduğu dönemlere denk düşmektedir. Bu dönemlerde iş yeri sahibi veya patronlar halk arasında genellikle, *zalim*, *gaddar*, *göbekli*, *kolunda altın saat olan tipler* olarak bilinirdi. Patronlar ve iş adamları genellikle perde arkasında kalmayı tercih ederler-

di. Çünkü o dönemlerde iş adamı, kapitalist sömürünün vücut bulmuş hâli olarak anlaşılmaktaydı. Gerçi şimdi de pek farklı sayılmaz. Ancak imaj üretme ve pazarlama araçlarını kendi lehine ustaca araçsallaştıran pek çok iş adamı hoyrat kapitalist sömürüyü halkın vicdanında aklama çabalarını sürdürmektedirler. Günümüzde neredeyse haberleri her izlediğimizde, ya TÜSİAD’ın açıklamalarını görüyoruz ya da MÜSİAD’ın açıklamalarını. İş adamları artık kendi reklamlarında oynamaya başlamış (örneğin, Sakıp Sabancı ve Ali Ağaoğlu) ve halkın gözüne hoş görünür hâle gelmiştir. Geçmişteki iş adamı imajı silinmiş, onun yerine *halktan birisi* imajını yansıtan iş adamları gelmiştir. Hiç kuşku yok ki o dönemin Halkla İlişkiler çalışmaları bu noktada çok etkili olmuştur. Bu dönemlerde iş adamları medyanın gücünün farkına varmış ve sanayi yatırımından ziyade kendilerine yatırım yaparak pek çok gazete, dergi, kanal satın almıştır. Bunun en iyi örneğini Doğan Yayın Grubu Onursal Başkanı Aydın Doğan üzerinden görebiliriz.

Peki, 70’li yıllardan günümüze değişimi belirleyen etkili olay ne olmuştur? Bunun cevabı oldukça basittir: *12 Eylül Askeri Darbesi*. Darbeden sonra sendikal faaliyetler iptal edilmiş, sendikalar kapatılmıştır. Türkiye’nin önde gelen solcuları ya cezaevlerinde öldürülmüş ya da işkence görerek yıllar sonra cezaevinden tahliye edilmişlerdir. Bu dönemde, sol’un ve işçi hareketlerinin bastırılması ve halkın apolitize hâle

getirilmesi sonucunda artık büyük iş adamları ve sanayiciler eskiden olduğu kadar gizli kal(a)mıyor ve halkın içine rahatça karışabiliyorlardı. Tabii bu dönemde sendikal hareketlerin yavaşlatılmasını veya zayıflatılmasını sadece darbeye bağlamak doğru bir yorum olmaz, bunun yanında dünya üzerinde Fordist üretimden (seri üretim), Postfordizme (esnek üretim–birikim) geçilmesi de sendikal faaliyetleri sekteye uğratan bir diğer neden olarak değerlendirilebilir. (Konumuzla pek alakası olmadığı için buna fazla değinmeyeceğim.) Gelgelelim, 1980 sonrasında uygulanmaya başlanan neoliberal politikalarla ülke nüfusu dikey (sınıflar arası geçiş) ve yatay (sınıf içi geçiş) olarak hareketlilik göstermiştir... O dönemde artık yeni iş kolları ortaya çıkmaya başlamıştır; özellikle bankacılık, borsacılık (Broker) gibi sektörler bunların önde gelenleridir. Ayrıca Türk insanının tüketim kalıpları değişmiş, eskiden kanaatkâr olan halk bu dönemde daha fazlasını ister hâle dönüşmüştür. İhtiyaç ve ihtiras arasındaki çizgi gittikçe silikleşmeye başlamıştır. Bu durumun meydana gelmesindeki temel nedenler; reklam sektörü ve televizyonun yaygınlaşmasından çıkarsanabilir. Hürriyet gazetesinin 6 Ocak 1984 tarihli bir haberinden pay çıkarıp bu durumu somutlaştırabiliriz:

«Orta yaşlı aydın kişi, eleştirileri uzun süre sessizce dinledi. Ama sonunda patladı. ‘Tamam, yıllardır darlık içinde yaşıyoruz. Bırakın da biraz bolluk görelim.’

Karşı cephe, bu defa da ‘bolluktan sana ne? Paran mı var, sigarasından, viskisinden, ithal peynirden, video-dan yararlanasın?’ diye hücumla geçti. Bu kez cevap hazırды: ‘Özal’ın getireceği bolluğu vitrinlerden izlemek parayla değil ya?’»

Türkiye artık Batılı ülkelerin açık pazarı hâline gelmiş ve ticaret ülke içinde canlanmıştır. Bunun yanında ülkede inşaat sektörü de tam gaz ilerlemeye devam etmektedir. Özellikle yeni iş kollarının ve üst gelir sahibi kesimin daha bariz görünür olmasıyla bu kesime yönelik konutlar ve siteler üretilmeye başlanmış ve dolayısıyla özellikle İstanbul’a göç ile gelen nüfustan kesin ve kararlı bir şekilde ayrılma talepleri görünür olmaya başlamıştır. Bali’ye göre (2013), o dönemde yapılan bütün lüks konutların temasında ‘İstanbul’u İstanbulluya teslim etmek’ veya ‘yeni yaşam tarzı satmak’ vardı. Bu sitelerde konut edinen kişiler bir daire edinmekten öte, elle tutulmayan, gözle görülmeyen ve ‘ayrıcılık dünyası’ şeklinde özetlenebilen bir katma değeri satın almaktaydılar. Bu ayrıcalıklar dünyasına karşılık gelen siteler; zaman fukarası işadamları ve yöneticiler için ‘nezih ve seçkin bir ortamda’ her türlü sporun yapılabilirdiği ‘fitness centerlar’ dan ve boş zamanları değerlendirmek için sinema, restoran ve gece kulüplerini içeren ‘club’ kültürünün mevcut olduğu kendi kendine yeten birer mini kentti.

Kent ile ilgili kökü Ortaçağ'a dayanan bir deyiş vardır: 'Kent havası insanı özgürleştirir'. Ancak günümüze geldiğimizde ve kentlere baktığımızda özgür olan sadece belirli bir gelir seviyesinin üstünde olan insanlardır. Onlar, kendi kararlarını bir nebze de olsa kendileri verebilme lüksüne sahiptirler. Peki, kentlerdeki alt gelir grubuna dâhil insanların durumu ne olacak? Bu da herhalde çağımızın en önemli sorunlarından biridir. Öyle ki ilerleyen yıllarda bu sorun daha da büyüyeceğe benziyor. 90'lı yıllara geldiğimizde İstanbul'daki durum artık 'crème de la crème' tabakası için çekilmez hâle gelmiştir ve bunu da her fırsatta gazetelerde dile getirmektedirler.

«Evet, ırkçılığım iyice depresiyor İstanbul'da. Şöyle dev bir kepçenin kumandasına oturup, belli bir tür ahaliyi kent dışına sürmek geliyor içimden. Yalnız son zamanlarda, bu dev boyutlardaki sürgün fikri, yerini daha mütevazı bir çılgınlığa bıraktı. Çünkü arada, o belli bir tür ahali pek arttı. Başa çıkabilecek gibi değil. Dolayısıyla artık tek bir semti kurtarmayı hayal ediyorum. Örneğin, Beyoğlu ve yöresini. Şuraları bize verseler diyorum, çevresini yeni İstanbul surlarıyla kuşatsak ve o belli bir tür ahaliyi kesinlikle sokmasak aramıza... Oraya buraya dağılan ve belli bir tür ahaliyle karşılaşmamak için küçücük köşelere

sığınan dostlar da gelirdi; ne iyi, ne mutlu olurduk kendi aramızda!»¹

Bir başka gazetede köşe yazısında şu cümleler yer almaktadır:

«Kent kültüründen zerre kadar nasibini almamış cahil, hesapsız, insafsız ve gaddar bazı İstanbullular(!) mangal sefası yapmaya kalktıkları ormanları cayır cayır yakıyor; söndüreceğine bırakıp kaçıyor. Belediye grevi, İstanbulluların MKK'cılar (Modern Kentin Kıroları) adını verdiği bu güruhun yüz karası marifetlerini su yüzüne çıkardı; ruhlarının ne kadar pis olduğunu ortaya koydu. İstanbul'da yaşamaya hakları olmayan ama kenti istila eden MKK'cılar parkları, bahçe-leri çöp deryasına çeviriyor.»²

Bildiğimiz anlamdaki metropollerin ortaya çıkmasıyla beraber bu mekânlar üzerinde sürekli hâkimiyet kavgaları süregelmiştir. Biliyoruz ki devletler meydanları ve kentleri kontrol ettiği sürece ülkeleri de çok rahat bir şekilde kontrol edebilirler. Ancak küresel kapitalizmin gelişmesinden bu yana kent üzerindeki söz, genellikle burjuva diye tabir edilen ve parayı (gücü) elinde bulunduran kesimin elinde olmuştur. Dünyanın sayılı zenginlerinden olan Warren Buffet şöyle demektedir:

¹ Mine G. Kırıkkant, 'Centilmenlik', Radikal, 16 Ekim 2000 – Akt. Bali, 2013.

² Sabah Gazetesi, İstanbul, 22 Ağustos 2000 – Akt. Bali, 2013.

«Biz yüzde 99'u oluşturanlarız. Çoğunluğa sahibiz ve bu çoğunluk egemen olabilir, olmalı ve olacak da.»

Tevfik Güngör Uras ise köşesindeki yazıda şöyle diyor:

«Türkiye'nin yarınları zengin çocuklarıdır. Çünkü bugün Amerika'da çocuk okutabilmenin yıllık faturası en az 25-30 bin dolardır. Bu parayı ancak sınırlı aileler verebilir. Bu parayı verecek ailelerin Amerikan üniversitelerinde okuma şansına sahip olacak çocukları, yarın Türkiye'nin elitini oluşturacaktır. Çünkü bu şansa kavuşmamış ve Türkiye'nin kısır imkânları ile eğitim görmüş olanlarla aralarında dağlar kadar bilgi farkı bulunacağından elitler önde koşacak, ülkenin dümenine onlar geçecektir. Bu böyle biline ve de bu gerçek yüreklere sindirile...»³

Yukarıdaki yazılarda da gördüğümüz üzere, metropol-lerde yaşayan gelir seviyesi yüksek elit kesim kentlere göç eden nüfusları adeta marjinalleştirerek veya lümpenleştirerek hor görmüşlerdir. Aşağıdaki pasajda ise Harvey adeta duygularımıza tercüman oluyor ve durumu gayet güzel şekilde açıklıyor:

«Halk olarak bizler ülkemizi, şu an onu yöneten parasal güçlerden geri almaya kararlıyız. Amacımız Warren Buffet'ı haksız çıkarmak. Onun sınıfı, yani zenginler, bundan böyle rakipsiz yönetemeyecekler;

dünya onlara miras kalmayacak. Onun sınıfının, yani zenginlerin kaderinin daima kazanmak olduğu doğru değil. Parasal güç bize bütün diğer ifade kanallarını kapattığına göre, görüşlerimiz işitilene ve ihtiyaçlarımız karşılanana kadar yaşadığımız şehrin park, meydan ve sokaklarını işgal etmekten başka seçeneğimiz yok.»⁴

Bu son cümle bize 1871'den günümüze kadar süren kent ayaklanmalarının neden gerçekleştiğini açıklar gibidir. Kentler bir zamanlar özgürleşme mekânları iken şimdi ise azınlığın tahakkümünün olduğu, çoğunluğun ise ezildiği mekânlar hâline dönmüştür. Marksist kurama göre devrim proletarya öncülüğünde gerçekleşecektir. Ancak 2000'li yıllara geldiğimizde Marx'ın bahsettiği gibi bir proleter sınıftan bahsetmek mümkün değildir. O zaman Harvey'e tekrar başvuruyoruz:

«Günümüzün üretim yerleri artık büyük fabrikalar değil, kentlerdir. Kentlerde her türlü değer üretimi ve tüketimi mevcuttur. Değer üreten herkes de işçi olduğuna göre devrim kentlerden gelecektir. Bunun örneklerini de dünya çapında yakın zamanlarda gördük ve göreceğiz de.»

Sonuç Yerine

³ Tevfik Güngör Uras, 'Amerika'da Üniversiteler', Dünya Gazetesi, 9 Ağustos 1989 – Akt. Bali, 2013.

⁴ David Harvey'in, Asi Şehirler'inde, (2013).

1980 ve sonrası dönemde, yani fordist üretimden esnek üretim tarzına geçiş sürecinde, üretim ve tüketim modelleri değişikliğe uğramıştır. Bunun sonucunda da dünya çapında kentlerde büyük değişimler gözlenmiştir (bunda neoliberal politikaların etkileri yadsınamaz). Yine dünya çapında işçi hareketleri sekteye uğramış, sendikal hareketler zayıflamış, prekarya sınıfının (*prekarya –precarious– dengesiz, belirsiz, istikrarsız ve proleteriat –proletarya– karışımından üretilmiştir. Günümüzde ise güvencesiz, sendikası (örgütsüz) çalışan kesimi kapsamaktadır.*) örneğin, taşeron işçiler denilen güvencesiz yeni bir sınıfın tohumları atılmıştır. Kentlerdeki sınıfsal ayrımcılık, şiddetini daha da artırmış, özellikle kent çeperlerinde yapılan bahçe kentler veya kapalı konutlar ile kentlerin elit kesimi kendilerini var olan gerçeklikten soyutlamıştır. Bunun yanında artık eskisi gibi büyük işçi hareketlerini görmek imkânsıza yakın hale gelmiştir (90-91 Zonguldak-Ankara Madenci Yürüyüşü'nü ayrı tutmak isterim). Bu süreçlerin etkileri de Türkiye'nin büyük kentlerinde gayet açık şekilde görülmektedir. İstanbul örneğine baktığımızda, gelir dağılımındaki uçurumlarla, kent çeperlerindeki lüks siteler ve villalarla, kent merkezlerindeki soylulaştırmalarla bunları açık şekilde görmekteyiz. Kentler artık sermayenin hizmeti altına girmiş ve onun istediği şekli olarak dönüşmektedir. Ancak iyimser ve ümitli bir insan olarak söylemek isterim ki, günü geldiğinde çoğunluk, kentlerdeki hakkını geri almaya çalışacak

ve bunu başaracaktır. Son dönemlerde dünyanın pek çok yerinde gerçekleşen kent isyanları bu mücadelenin ayak seslerine işaret ediyor olmalı.

Kaynaklar

Bali, R. N. (2013). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. (10.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. (1.Baskı). (G. Koca Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu, Kültürel Değişimin Kökenleri*. (6.Baskı). (S. Savran Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. (1.Baskı). (A. D. Temiz Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

21. YÜZYIL KOŞULLARINA BİR TEPKİ OLARAK VAROLUŞÇU PSİKOLOJİ

Dmitry Leontiev*

Paül Wong'un (2004) hayli dikkat çekici, hem açık, şefkatli hem de samimi olan meşhur manifestosu ve de müşfikliğinde manifesto-dan aşağı yanı olmayan, ona karşı-cevaben kaleme alınmış yazılar; kendi payıma, 20. yy boyunca başarılı olarak gelişen Varoluşçu Psikoloji yerine başka birtakım varoluşçu psikolojilerin dönüm noktası içinde olduğumuza işaret eder görünüyor.

Bana göre, varoluş odaklı psikolojik yazıların ardında birleşik kavramsal bir alanın bulunduğu, ki bu açıdan varoluşçu psikolojinin diğer psikoloji okullarından da açıkça ayrı olduğu, oldukça aşikârdır. Dahası, tümüyle zengin bir varoluşçu psikoloji teori oluşturma/geliştirme geleneğine sahip olduğumuzdan (ikisi arasında bir bağlantı olduğunu reddetmeksizin) varoluşçu psikolojinin, varoluşçu felsefeden ayrı konum-

lanma misyonu, aktüeli hayli doğru ifade eder. İşte, benim algı dâhilimde, Paul Wong'un başyazısı tam da bunun ifadesidir.

Gelgelelim, benim izlenimim; "Kirkegaard, Heidegger, Sartre ve Husserl'in uzun gölgeleri" altında esamemizin okunmadığı yönündedir (Wong, 2004, s. 1). Paradoksal olarak; varoluşçu görüşlerin genel halk nazarında Victor Frankl, Irvin Yalom, Rollo May ve diğerlerinin harikulade kitapları sayesinde olan mevcut yaygınlığı ve kabulü, evvela onların profesyonel zümre-deki onanmışlığından ve yaygın oluşlarından kaynaklanıyor. Varoluşçu psikologlar, "sokaktaki insan"la olan bağlarında, daha kaşarlanmış meslektaşlarının üstünde, bu sayede başarılı bir iletişim içindedirler.

Varoluşçu psikolojinin, birbirlerinden görece bağımsız olarak geliştiği birkaç okula sahibiz. İsviçre okulunun Dasein Analizini (L. Binswanger, M. Boss) ve Viyana okulunun Logoterapisini (V. Frankl ve onun takipçileri) içeren Avrupa kanadı, ağırlıklı olarak Husserl, Heidegger ve Jaspers'in felsefelerine dayanır. Amerika kanadı (R. May, J. Bugental, I. Yalom, S. Maddi) ise temel felsefe kaynağı olarak Kirkegaard, Sartre ve Tillich'e gönderir. Ayrıca M. Buber ve M. Bakhtin'in diyalojik görüşünü destekleyen bir grup daha vardır ve bütüncü çerçeve inşa etme girişiminde bulunan kimileri de. Sadece bazı tuhaf önyargılar yüzündendir ki E. Fromm ve G. Kelly'nin katkılarına varoluşçu bağ-

* Moscova State University psikoloji profesörü; Institute for Existential Psychology Life Enhancement'in (EXPLIEN) başkanı

lamda nadiren dikkat edilir — Fromm’un insan durum analizi (Fromm, 1956) ve Kelly’nin daimi meydan okumayla karşı karşıya insan ontolojisi (Kelly, 1969); insanoğlu ve insan dilemması üzerine en esaslı varoluşsal izahlar olabilirler. Batı’da yeteri kadar bilinmeyen, muazzam Rus varoluşçu geleneğinden söz dahi etmiyorum. Bütün bu okullar aynı dille, aynı anahtar kavramları –being, living, changing, world, meaning, openness, presence, possibility, transcendence, authenticity, dialogue, love, responsibility, freedom, choice, consciousness, future, anxiety, time, death, courage, creativity⁵– söyler ve farklılaşan vurgulara rağmen birbirlerini kolayca anlarlar. Hakikaten, “bir felsefe, okul yahut metodolojiye mahsus olarak, onun dahilinde hasıraltı edilen her varoluşçu psikoloji teşebbüsünün bizatihi zenginliği gözden kaçırılmış ve insani kaygılardaki potansiyeli kısıtlanmış olur” (Wong, 2004, s. 2). Biz varoluşçu psikologlar özgür ve fakat yalnızız; “birinin, diğer herkesin bütün bir disiplini olabilmesi ve hala varoluşçu kalabilmesi akıl alır bir şey değil” (Bugental, 1981, s. 19). Kendi seçimi-miz olan yalnızlığımızdan kaçamayız elbette; ama zaman, diyalogu derinleştirmeye ve kimi doğrulukları için Varoluşçu Psikoloji olasılıklarını dönüştürmeye geldi. Sorumluluk başka birine verilemez, o sadece

alınabilir. Bunu yapmaya cesaretinden dolayı en derin gönül borcum ve desteğim, Paul Wong’a.

Varoluşçuluk, kimi antropolojik varsayımlar yoluyla tanımlanmalı. Bugün, varoluşçu duruş için çelişkili, esas muhalif görüş; V. Frankl’ın (1979) potansiyelizm’idir⁶ — olumlu durumda ortaya çıkacak, doğuştan gelen bazı potansiyeller olduğu inancı. Bu görüş, C. Rogers ve erken dönem A. Maslow’ca temsil edilir (Maslow’un geç dönemleri, açıkça bellidir ki varoluşçu bir görüşe kayar). Buradaki varoluşçu mesaj şudur: *halihazırda çalışır vaziyette bir asansör yok* – yukarı kendin çık; otomatik olarak arzu edilen sonucu üretebilir bir durum yok; davranışı açıklayabilir ve yordayabilir faktörler yok (“Davranış, bağımlı bir değişkendir, varsayımı bir yanılgıdır. Özne içinse, bağımsız değişken tahayyülü” – Kelly, 1969, s. 33).

Aslında, varoluşçu görüş her zaman doğru değildir; çünkü insanlar kendisini etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin ikisinin de ötesine geçmek için çoğunlukla kendi melekelerini yadsırlar. Çoğu kez geleneksel deterministik açıklamalar kusursuz bir biçimde işler. Mesele şudur ki; insanlar farklı düzeylerde işlev görebilirler: Ya içsel ve dışsal (eğilimler, dürtüler, uyarıcılar, sosyal beklentiler, pekiştireçler, vb.) bağımsız değişkenler takımıydınsa, her şeyin önceden çıkarsanıp anlaşılabilirdiği, insanlık dışı düzey(ler)de;

⁵ (sırasıyla) olma, yaşama, değişim, dünya, anlam, açıklık, varlık, olasılık, aşkınlık, otantiklik, diyalog, sevgi, sorumluluk, özgürlük, seçim, bilinç, gelecek, anksiyete, zaman, ölüm, cesaret, yaratıcılık

⁶ potentialism

yahut da *duraklama/mola*⁷ yoluyla etkilerin aracılık ettiği insani düzeyde (May, 1981) — ve yine denebilir ki; mesele bu durumda bir de, kendinden menkul etkenlerin yeni bir türüyle bu duraklamanın dolabilmesidir. “Koşullar ve motifler, kişi onların öyle olmasına müsaade ettiği için, insana hükmeder” (Hegel, 1927, s. 45). Motivasyonun psikolojisindeki temel bir gerçek şudur ki; bilinç birtakım tercihler arasındaki seçim sürecinde yeteri kadar meşgul olamadığında, onların en çekici olanını bir psikolog hesap edebilir ve yordayabilir, ki tercihse böylece ortaya çıkar. Ama kararımızı vermek için bilinci açtığımızda; herhangi bir seçeneği, gönüllü olarak yönelen motivasyonel enerji için tasavvur edebildiğimiz (sıradışı durumlar hariçindeki) tercihlerden herhangi birini buluruz! İnşa edilmiş olmayan hiçbir seçenek yoktur!

Yukarıdakilerin akabinde denilebilir ki insanlar hem belirlenen hem de kendini belirleyendir — farklı düzeyler ve farklı anlar içinde. Geleneksel psikoloji insanı belirlenen bir oluş bakımından izah eder ve yordar -ve bu, vakaların %90’ında, popülasyonun %90’ı için doğru olanı ortaya çıkarır- ki tabii, şartlar sabit iken ve dahası birey sahip olduğu ve başarılı uyumun ötesinde herhangi bir şeyle uğraşmadığı halinden memnunken. Ama bu tür açıklamaların iyi işlemediği en az iki tür yer vardır. *Birincisi* — kriz, mağlubiyet, afet zamanlarında, yaşam-dünyası aniden çöktüğünde ve

kararlarda geçerli olabilecek “faktörler” kalmadığında, birey dünyayla yüz yüzedir. Ve dünya bugün, gidecek, hiç olmadığı kadar daha da az sabit ve öngörülebilir bir yer haline gelmekte; bu, düşüncenin varoluşsal yolu için yeni bir sorun ve yeni bir talebin mevcudiyetini gösterir. 11 Eylül 2001, varoluşçuluğun, her kalıcılığın göreceli olduğunu yeniden göstermenin ve öngörülemezliğin nihai olduğunun üzücü bir dersi oldu. *İkincisi* — birey başarılı uyumdan hoşnut olmadığında ve herhangi bir zorunluluğun ötesinde dahası için çaba harcadığında.

Varoluşçu psikoloji; kendini belirleyen (self-determine) bir varlık olarak insanın münasip bir hesabını verir ve böylece belirli (determine) bir oluş bakımından insanla iştigal eden geleneksel psikolojiyi tamamlar. Dolayısıyla, varoluşçu psikoloji yaşam-dünyasına dair tüm ilişkilerimiz, sembolizasyonlarımız, hayal gücümüz, değerlendirmelerimiz (Maddi, 1971) ve bilincimizin (Vygotsky, 1983) davranışlarımıza aracılık etmeye başlamasıyla mümkün hâle gelen kendi kaderini belirlemenin (self determinasyonun) psikolojisi olarak ele alınabilir. Bizatihi/kendinden belirlilik, niteliksel olarak belirli (determine) işleyişin düzeyinden ayrı, insan işleyişinin özel bir düzeyidir. Varoluşçu psikolojinin sosyal misyonu; *eksilmiş insanlık*⁸ (Maslow, 1976) düzeyinden, yahut *özgürlükten kaçıştan* ziyade (Fromm, 1941) malum hararetli düzey boyunca, ya-

⁷ pause

⁸ diminished humanness

şama değer katabilmede insanı cesaretlendirmek ve ona yardım etmek üzerine kurgulanmıştır.

Varoluşçu psikolojinin günümüz koşullarıyla gittikçe daha ilgili hale geliyor olması bundandır. İnsanlar, belirsiz, öngörülemeyen bir dünyada; koşullanmışlıklar, yönlendirici ilkeler olmaksızın, bizi risk almaya ve zaferlerimiz, ödülllerimiz yanı sıra hatalarımızı deneyimlemeye çağıran bir dünyada yaşamayı yeni baştan öğrenmeli. Kırılması kolay, hassas dünyanın farkındalığı dışında varoluşsal dünya görüşüne mün demiç trajik bir unsur yok. Kimi ziyadesiyle bize bağlı, kimi değil; hangi girişimlerimizin meyve vereceğini bilemeyiz. Varoluşçu psikoloji, insana, emin olmaksızın hareket etmede sorumluluk alma cesareti verir.

Şüphesiz, varoluşçu psikolojinin alanı, hümanistik psikoloji ve pozitif psikolojinin alanlarıyla kesişmektedir; ancak onlarla özdeşliği söz konusu değildir. Aralarındaki ilişki, özel bir dergi konusu olarak, tartışmayı hak etmektedir. Hümanistik ve pozitif psikolojiler, bize mücadele etmek için idealler, anlamlı hedefler ve perspektifler sunarlar. Varoluşçu psikoloji, kendi ayakları üzerinde duran “yetişkin” illüzyonunu süpürüp atar, yığınla tehlikeler ve aldatmacalarla dolu meşakkatli bir yol için bizi hazırlar. Artık bize kalmış. Her zamanki gibi.

Kaynaklar

Bugental, J.F.T. (1981). *The search for authenticity*. (2nd enl. Ed.) New York: Irvingston.

Frankl, V. (1987). *Logotherapie und Existenzanalyse*. Muenchen: Piper.

Fromm, E. (1941). *Escape from freedom*. New York: Rinehart.

Fromm, E. (1956). *The sane society*. London: Routledge.

Hegel, G.W.F. (1927). *Philosophische Propadeutik*. In *Sämtliche Werke* (Vol. 3). Stuttgart: Frommann.

Kelly, G. (1969). *Clinical psychology and personality: The selected papers of George Kelly* (B. Maher, Ed.). New York: Wiley.

Maddi, S. (1971). The search for meaning. In W. J. Arnold, M. M. Page (Eds.). *Nebraska symposium on motivation 1970*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Maslow, A.H. (1976). *The farther reaches of human nature*. Harmondsworth: Penguin.

Maslow, A.H. (1996). *Future Visions: The unpublished papers of Abraham Maslow* (E. Hoffman, Ed.). Thousand Oaks (Ca): Sage.

May, R. (1981). *Freedom and destiny*. New York: Norton.

Vygotsky, L. (1983). *Istoriya razvitiya vysshikh psikhicheskikh funktsii* (Developmental history of the higher mental functions). Sobraniye Sochinenii (Collected Works), (Vol. 3). Moscow: Pedagogika.

Wong, P. T. P (2004). Editorial: Existential psychology for the 21st century. *International Journal of Existential Psychology and Psychotherapy*, 1, 1–2.

Çeviren: Sercan Karlıdağ

VAHİT ZAMAN

zengindilenci

29.08.13

Merhaba Günlük!

Bugün, belki, tesirini geri kalan hayatım boyunca yaşayacağım bir gün oldu benim için. Zor bir gündü. Güzel bir gündü. Aslında neler yaşadığımı çözümleyecek bir halde değilim şu an. Sanırım sadece senle paylaşmak istediğimden, eve varır varmaz birkaç satır karalamaya geldim yanı başına.

Biliyorsun, Tuğba'yı epeydir görmüyordum. Bugün iş çıkışı çalıştığı kitapçıya, onu ziyaret etmeye gittim. Nereden esti bilmiyorum inan ki. Kütüphaneden çıkmamla birden ayaklarım beni oraya götürdü.

Çok uzatmayacağım, çünkü şimdi gidip kahvemi alıp düşüncelere dalmak istiyorum. Ne desem boş, ne söylesem değersiz. Kahvemi yudumlamak istiyorum, her düşünce dehlizimi kahve seli bassın istiyorum... Şu an istediğim tek şey bu.

Buna inanamıyorum. İnanamıyorum. Onu gördüm günlük, onu gördüm! İnanabiliyor musun?

Tuğba'nın çalıştığı yerde çalışıyor, yakın zaman önce başlamış işe. Adı Çiğdem. Ah, keşke, onun güzelliğini anlatırken kelimelerin kifayetsiz kalmayacağı bir lisan biliyor olsam. Ancak, pekâlâ var mıdır ki öyle bir lisan? Bilmiyorum günlük, hiçbir şey bilmiyorum. Ne yapacağımı bilmiyorum. Sadece onu düşünmek istiyorum. Panzehirim zehrin ta kendisi, bunu biliyorum. Ama elimde değil günlük. Yakında Tuğba'yla konuşmam gerekeceğini sanıyorum; ama o zamana kadar bu derdimi paylaştığım tek dostumsun. Sağ ol, sen de olmasan, sen de olmasan günlük...

Merhaba, ben Genç Vahit. Bunlar da benim Acılarım. Hahhahahaha. Biraz önce “o gün günlük tutmuş olsaydım nasıl olurdu acaba?”yı denedim. Yok yok, günlük hiç de bana göre değilmiş. Günlüğe yalan söylemek nedir yahu? Yalan değil de yani birtakım şeyleri olduğundan farklı anlatmak, belki bir şeyleri saklamak. Olduğu gibi anlatmamak yani. Sana karşı olunca, yani bunları okuyacak kanlı canlı birine karşı, yazması ayrı.

İşten çıktım. Gittim Tuğba’cığımı görmeye. Eşek gözlü Tuğba. Kitap marketlerinden nefret ederim. (Ben kütüphane insanıyım! Her ne kadar mahpusluk olarak görsem de bu böyle.) Tuğba da bir zamanlar o yerlerden pek hazzetmezdi. Ancak hayat gailesidir ki yegâne dert, birkaç yıldır popüler kitap marketlerinden birinde çalışıyor. Büyük bir alış-veriş merkezinde çalıştığı bu dükkân. Kütüphaneden yürümek için hayli yol var aslına bakarsan, ama yürümesi keyifli. Kulağımda Ortaçgil, Birsen Tezer, ofof, aman aman. Habersizden gidiyorum ama umarım bu çat-kapı-Vahit şanslı günündedir, diyorum ve yanılmıyorsam bugün işi erken bitecekti, yarımaya kadar çalışmıyorsa bir kahve ısmarlarım eşek gözlü, nur yüzlü, tosun Tuğba kızçeye, hehhe, diye kuruyorum kafamda.

Nasıl da kalabalık! Berbat bir hengâme: Ses-ses-ses, genç sevgili çiftler, anne-baba-oğul-kız ve her türden çeşitli kombinasyonları, genci-yaşlısı bir sürü insan, yalnız kovboylar, eh köşe başlarında kitabı inceleyen -başka bir ifadeyle okumaya başlamış- insanlar, konuşmalar, yanındaki kişiye kitap hakkında bilgi verenler -ama her ne diyorsa aslında demek istediği “ben, bu kitabı okumuştum” demek olanlar-, hmm çalan güzel şarkı, çocuklar için olan bölümde bir ağlama sesi ve bağırış, pek uğramadığım dvd ve başka şeyler bölümünde koyu bir sohbeta dalmış kitap marketi çalışanı ile güzel bir kadın, kasadan gelen “buyurun, sıradan alabilirim” telkini, eheey şurada bir Bukowski gördüm, selam olsun, etrafta kitapları istiflemek yahut kitap bulmakla meşgul çalışanlar... Peki ama bu Tuğbiş neredede? TUĞĞBİİİŞŞ, diye bağırdım bir-iki kez. Hahhaha. Kimsenin kimseyi duyacağı yok böyle bir ortam da ya işte, bana da eğlence çıktı. Ayıp bir şey aslında. Resmen günah. Bana göre öyle. Günah demişken din kitaplarına doğru yöneldim. ‘Teveccüh etmek’ de ‘yönelmek’ anlamına geliyor olmalı. Neyse zaten yönelmek de fena bir sözcük değil. Ama demek istediğim, din kitaplarına doğru teveccüh ettim. İçinde hatırı sayılır dozajda kutsallık ve hareket-anlamında-yönelmekten öte fikri bir muhayyilesi var sanki teveccüh etmenin. **Ettim teveccüh. Allah, sen büyüsun!**

Cikcickickiiik, pırrrr... Şimdi tam bu anda -tam bu anda ya!- içimdeki kıpırtıyı, kıpraşmayı anlatabilmek için sana yakut-safir sinek kuşlarının uçuş aerodinamiğinden, saniyede 15 ila 80 kanat çırpışının sırrından bahsetmem gerekiyor. Ama konuya çok hâkim değilim. Ebabil kuşu vardır mesela. Onu bilirim ben. Ben... *ben sevda kuşuyem!*

Karac'oğlan der ki;   *Kalk dilber gidelim bağ arasına*
                                         şakısın bülbüller gl incinmesin
                                         Eser seher yeli zülfün dağıtır
                                         Gerdana dökülen tel incinmesin

Neřet Ertař der ki;   *Zlf dökülmüř yüze aman*
                                         Kařlar yakışmış göze aman aman
                                         Usandım bu canımdan aman aman
                                         Dert ile geze geze

Erkan Ođur der ki;   *Dedim, sinem zre vurdun, bu dađı*
                                         Dedi, o halimin yadigrıdır
                                         Dedim, zülfün olmuş boynumun bađı
                                         Dedi, hayalimin yadigrıdır

Ferdi Tayfur derki;   *Çeřmenin başına bir güzel inmiř*
                                         Eđilmiř zülfünü suya düřürmüř
                                         Mevlam bu güzeli kime yr etmiş
                                         Gelmez olaydım, güzel yüzüne bakmaz olaydım

Ne mi oldu?

Hiiiç, hiçbir şey olmadı. Hahha. Seyrediyorum sadece. Herkese nasip olmaz(?)

Hummalı bir çalışma. Bazı kitapların sırasını değiştiriyor, bazılarını ayırıp yamacındaki kutuya koyuyor, onların yerlerineyse beriki kutudan aldıklarını yerleştiriyor ve saire. Kitapları düzenliyor yani. Ama... acayip! Nasıl ya? Kitapları düzenlemek ne zamandır böyle tatlı bir iř ki? Hay Allah. Kitapları dzenliyorsun sen yahu. (Sana demiyorum, sitemim başkasına.) Nasıl bu kadar tatlılıkla yapılır ki bu iř... Koca kütüphaneyi düzenliyoruz biz her gün be. Manyak. Ben bir tane insan görmedim bu işi bu denli tatlı yapan. Tatlı. Tatlılığı kıvrıcık saçlarının zlflerinde saklı.

En ufak hareketinde dahi bir tatlılık keseciği zülûflerinin birinden kurtulup havayla temas ediyor ve oksijenle girdiği tepkime sonucu, yanlış olmasın, 2m² kadar bir alanda sanıyorum, tatlılık koruyucu kalkanını devreye sokuyor. Tüm bunlar olurken o hiçbir şey olmuyormuş gibi kitaplarla boğuşuyor... Kendini öyle vermiş ki işine, dünya yıkılsa umurunda değil. Hem kalkan devrede ya zaten, yıkılsa ki ne olacak!

Yüzünü incelemeye koyuluyorum. Ancak sadece yarısını görüyorum. Bu kötü. Yaklaşık bir buçuk metre uzunlukta dörder raflı, dört bölmeli uzunca iki kitaplık sırasının arasında (ben kitaplık yerine reyon demeyi de tercih ediyorum kitap marketlerindeki bu yerlere) kitaplık sırasını ortalayarak sol dizinin üstüne çökmüş vaziyette duruyor. Bense o iki kitaplık sırasının başında onu ancak sol profilinden görebiliyorum. Dolayısıyla tam olarak emin değilim, ancak galiba *çehresi kendinden güleç insanlardan*. Yani galiba yüz kasları herhangi bir jest, mimik için çalışmıyorken dahi dışarıya tatlı bir tebessüm saçanlardan. (Hühiiiff. Bak yine tatlı?) Bir de gidip sağ taraftan bakayım, sağ profilinden. Bir alt sıradan geçebilirim. Adımlamaya başladım. Bakar kör bir şekilde birkaç kitabı inceledim, yarım dakikadan az bir süre sonra oradaydım. Evet evet, *çehresi kendinden güleç*. Şu an evlenme teklifi etmemem için hiçbir neden kalmadı. Hali hazırda sol dizinin üstüne çökmüş olan o olduğundan “rolleri mi değiştik, ehe ehe”li bir espri patlatmak geçiyor aklımdan. Ancak henüz bu iş için erken. Önce bir aileler tanışsın hem.

Geldiğim yoldan geri dönüp tekrar onu ilk gördüğüm noktaya gidiyorum. Orda daha fazla zaman geçirdiğimden işim daha kolay. Sağ taraftan tatlılık kalkanını aşmak daha meşakkatli olacak gibiydi. Göz alışacak önce ki şey olmasın. Bu işler böyle. Bir-iki insana çarpıyorum, ama hemen gücü kullanıp (üzgün yüz ifadesi ve özür dilemek) hiç mi hiç olmadık şu zamanda tartışma çıkmasını engelliyorum. Güç, zayıf bilinçlerde etkilidir. Eh, evet tekrar o noktadayım.

Seyrediyorum. Bir süre daha seyrettim öylece. Az sonra gözümü karartıp bir adım atıyorum. Ve bir adım daha attım. Kalkanı aştım, evet. Saniyenin üçte biri kadar bir süre kendi alanına giren bu kişinin kim olduğuna şöyle bir bakış fırlattığını sanıyorum. Hehhe, ona doğru bakmıyorum ama ben, kitaplık sırasının ilk bölmesindeki kitaplara bakıyorum. Bakar kör bakıyorum elbet yine. Bazı mitoloji kitapları gördüğümü sanıyorum. Az sonra bir adım daha! Bu ataklığım beni kalpten götürecektir. Dönüp konuşmaya karar veriyorum. Nasıl bir düşünce sürecinden sonra böyle bir karara vardım bilmiyorum. Çok düşünmek neden, bunu düşünmek gerek belki diye kendimle dalga geçiyorum.

“Merhaba, aa pardon, bölüyorum ama, elinizde Elmalılı Hamdi Yazır’ın Sebülürreşad mecmuasında çıkan makalelerinin olduğu kitabı var mı acaba? Sanıyorum Beyânul-Hak’tı adı?”

Bana doğru dönüyor. İki iri zeytin göz bana bakıyor şu an. Üç saniye kadar bir sessizlik. Onun dışında herkes, kitap marketindeki bütün insanlar sorduğum bu soruya şaşırıyor. Ben de şaşıyorum. O ise sanki günlerdir, birisinin çıkıp bu kitabı sormak istemesi halinde nasıl davranması gerektiğini prova etmiş gibi duruyor. Tebessüm ediyor önce. Düşün, çehresi kendinden güleç biri bir de tebessüm ediyor... Vay bana, vaylar bana.

“Bakalım... Heh, Elmalılı Hamdi Yazır kitapları hemen şuradaydı,” diyerek iki sıra sağındaki bölümü -yani demin gittiğim ucu- işaret ediyor.

Tamam, biraz tuhaf oldu ama yine fena da bir başlangıç sayılmaz kendi adıma. Elmalılı. Ataklığım devam ediyor. Cümlesine noktayı koymadan işaret ettiği yerde bitiyorum. Biraz bakıyorum. Geçen süre zarfında o bir bana, bir önündeki alana bakıyor. Benim için kaygılanmışa benziyor, henüz kitabı bulamamış olduğumdan. Benle ilgileniyor olması hoşuma gidiyor. Eh, tamam, bu onun işi elbette; ama olsun.

“Bulamadınız sanırım. Varsa orada olmalı, ancak emin olmak için isterseniz sistemden aratalım bir,” diyor.

Ataklığım sözcüklerime de bulaşmış. “Yoo, hayır, aslını isterseniz çok da mühim değil,” diyorum ve devam ediyorum: “Sizce de çok ilginç değil mi hemen her kitapçada din ve mitoloji ile ilgili kitapların yan yana koyuluyor olması?”

“AK KOLLU HERA AŞKINA! Hiç böyle düşünmemiştim,” diyor.

Patlatıyorum kahkahayı. Hahhahaha. Biraz hayvani bir gülüştü, kabul edebilirim. İçimdeki Vahit canavarını kontrol edemediğim zamanlar olur. O da gülüyor. Sahte tatlı şaşkınlıklı espri çıkışıyla söylediğimi onaylar tatlılıkta bakıyor. Yaptığı hemen her şey tatlılıkla bizatihi özdeşleşmeye devam ediyor. Başka sıfatlar da var illa ki; fakat tatlı onların da, her şeyin, hep önadı bu kızda.

“Aradığım bir şey daha var. Tuğbiş nerelerde, göremedim onu?” diye sürdürüyorum konuşmayı. Yüzümüzdeki tebessümler konuşmanın nereye gideceğine dair endişeye kapılmadan.

“Tuğbiş mi, hehhe, aa siz Vahit olmalısınız,” diyor ve cümlesini bitirmesiyle ayağa kalkıyor. İki iri zeytin göz şimdi yere hemen hemen paralel doğrultuda bakıyor bana (bu boyu boyuma demek) ve gözlerinin içinin gülümsemesini seyrediyorum. “Tuğba, içerde, depoda olmalı. Biraz bekleyin, ben çağırmaya gideyim,” diye ekliyor. Tuğba neden benden bahsetmiş ola ki? Buna daha sonra şaşırmaya karar veriyorum. Tam dönüp depo kapısına doğru hareket edeceği sırada, nasıl akıl ettiğime saniyesinde şaşarak “aa, siz benim adımlı biliyormuşsunuz ama ben sizinkini bilmiyorum?” diyorum. “İsmim Çiğdem,” diyor. (Tebessüm, tebessüm, tebessüm. Birinci tebessüm Söz, ikinci tebessüm Nişan, üçüncü tebessüm OĞLAN BİZİM, KIZ BİZİM.) Dediği sırada yüzü bana doğru dönük geriye bir adım atıyor. Bi-

razdan geleceğini söyleyip bir hışımla arkasını dönüyor ve hızlı adımlarla depoya doğru gidiyor. Tezcanlı biri. (Bu da huyu huyuma demek.)

Girdiğini görüyorum. Yutkunuyorum. Yüzümdeki tebessüm kayboluyor. Bir an için dengemi yitirecek oluyorum. Bulduğum nokta evrenin merkezi, imiş. Merkezden çevreme bir bakış fırlatıyorum, her şey yolunda mı diye. Her şey olması gereken gibi, evet. Cebimden hala çalışıyor olan mp3 playerımı çıkartıp Ahmet Kaya klasörüne geliyorum. Takıyorum kulaklıkları. Çiğdem Çiçek çalacak. Bunu biliyorsun. Önce birkaç usul adım ama hemen ardından hızlı adımlarla çıkışa doğru hareket etmeye başlıyorum. Her adımım bir öncekinden daha hızlı! Kendimi dışarı atıyorum. Hızımı sabitlemem gerek. Ne kadar başarılıyım bu konuda, emin değilim. Şarkı bitene kadar devam ediyorum boşlukta süzölmeye. Şarkı bitiyor ve duruyorum. Hehhe. Adımlarım sakinleşiyor. Kulaklığımı çıkarıp telefon rehberinden Furkan'ı buluyorum. Çalışıyor telefon. Açıyor Furkan. Tek kelime etmesine izin vermeden söze giriyorum:

“Vurulдум. Ağır yaralıyım. Doktoru da al, Halil Ağabeyin oraya gel.”

Durumun vahametini hemen anlayacağı bir ses tonu yakaladığımdan eminim. İkiletmeyerek, tamam diyor ve beş saniye süren bu telefon görüşmesine son veriyoruz.

Bak. Dur. Kendime hâkim olamıyorum. Şimdiki zaman kipinden nefret ediyorum. Neden böyle devam ediyor? Ben acıklı bir aşk hikâyesi filan anlatmak istemiyorum sana. Bu mesele benle ilgili. Bir şey söyleyeceğim. Ben Sisifos'u anlamadım, istersen Aylak Adam'dan konuşalım. Bu mesele benle ilgili. Vahit zamandır, vadesi belli zamandır, zaman daralır. Hahha! Vahit Zaman. Bunu başlık olarak düşünebilirim. Sahi, daha başlık var... Bu mesele benle ilgili. Çiğdem'i tanıyorsun. Bu mesele benle ilgili. Belli ki sen bu yazıyı sonuna kadar okuyacaksın. Bu mesele benle ilgili. Tanıştığımıza memnun oldum.

* * *

Halil Abi'nin meyhanesi. Furkan-Arif-ben. Hoş geldiniz çocuklar. Epeydir yoktunuz. Müzeyyan değil mi? Hayır abi, bu defa Tanju. Ooo. Kimdir dertli? Ben abi. Ah Vahit'im! Sırtıma bir teselli. Çırağa: oğlum sipariş! İlk duble üç dakika sürer. “Gölünce Gözlerinin İçi Gölüyor.” *Beni öylesine aldın ki benden, kendimi arayıp bulamıyorum.* Yüz kasları erken sızlar. Sözcükler sarhoştur, içmesini bilmezler. Notalar sarhoştur, hiç ayılmadılar. Hayat Tanju Okan şarkılarındaki gibidir şimdi. Tabii öyle olacak. Adamlar olarak, dertliyiz ve içiyoruz. Bizi ancak diyeceğimiz her şeyi öncesinde rakıyla yıkamak paklar diyoruz. Boğazımızı rakıyla yıkamak, ağzımızdan çıkacak her sözcüğü rakıda boğmak. “Hasret.” *Bu akşam çok efkârlıyım, kalbim neden kan ağlıyor...* “Çık Git İçimdem.” *Yıllarca bekledim, belki gelirsin diye,*

sevgimi bilmedin, aşkıma gizledim, öylesine güzeldin... Öyle sanıldığının aksine türlü türlü aşk acıları yoktur. Aslında aşk acısı diye bir şey yoktur. Aşk vardır, sevmek vardır ve gerisi teferruattır. Acı olansa şalgamdır. Aşkın acısı şalgamdır. Azıcık da patlıcanlı haydaridir. Bu başladığım garip paragraf, bak düşün, meyhanе betimlemesi, Furkan ve Arif de kim, peki ya Halil Abi, masaya kurulma, rakı masası diyorum, sohbet, benzetmeler, tahliller, oradan oraya mevzular, ben diyeyim on-on beş, sen de yirmi-yirmi beş sayfa. Yazasım var bak yukarda Allah var... Ama pehh, ben-deki de şans işte. Otuz yıldır yaşıyorum, ölmeden önceki son gün güzel bir konu bulmuşum. “Gözünde Yaşlarla.” *Gözünde yaşlarla, bana öyle bakma; eninde sonunda sana, sana döneceğim...* Dinliyor ve yazıyorum evet. O masada da Tanju Okan çalışıyordu. Şimdi de çalışıyor. Aşk’ın a’sının dahi olduğu yerde Tanju Ağabey vardır zaten. Aşık olunca da, ayrılınca da, terk edilince de, karşılık bulamayınca da, aldatılınca da ve geriye neler kaldıysa, hepsinde işte. Zaten biri diğerinden farklı değildir ki. Hepsi aynı aşk. Fuko da öyle der hep, aşkın hayatımızdaki inşası konusunda. Arif’imse bu konuda çok daha nettir, hayatı Halid Ziya Uşaklıgil romanlarında olduğu gibi yaşamak peşindedir. Böyle uzun paragraflardan sıkılıyorum.

“Aşkı Bulacaksın.” *Bak haberin olsun, aklını kaçırma, en güzel şey bu hayatında ve sakın unutma, kulak ver dostuna, dünyada senden mutlusu yok...* “Sevince.” *Damla damla yağan yamur, biz yürürken düşen yağmur, birer inci parçası biz sevince...* Aşık olarak uyandığın her yeni, ilk sabah çişe gidemezsin, kahvaltıda yumurta kıramazsın, evden çıkarken çöpü almayı unutmamayı akıl edemez, elektrik faturanı yatıramazsın. Öyle saçma sapan bir şey olabilir mi ya? Aşıksın ve elektrik faturası kuyruğuna giriyorsun. Al sana absürdün daniskası! Birbirine aşık olan iki insan nasıl her şey normalmiş hayatlarına devam eder hiç mi hiç anlamam. Birbirini seven herkesi karşıma oturtup güzelce paylayasım var. Aslında konuşacağım sadece canım... Onlara Turgut ve Cemal Ağabeyden bahsedeceğim.

“Kadınım.” *Eşyalar toplanmış, seninle birlikte, anılar saçılmış odaya her yere, sevdiğim o koku yok artık bu evde, sen...*

Çiğdem’i anlatamadım sana. Hehhe. Tanışmamızı anlattım sadece. O gün doğum günümdü biliyor musun? Sahiden doğum günümdü ya, şey olsun diye demiyorum. 29 Ağustos doğum günüm benim. Ve yarından itibaren aynı zamanda ölüm günüm. (Gün saat itibarıyla döndü gerçi, saat dörde geliyor.) Doğum günüm olduğumu rakı masasında Arif hatırlatmıştı. Koca bir yıl geldi geçti. Oooo. Şarkı kesilmiş. “Hancı.” *Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı; şuraya bir yatak ser yavaş yavaş...* “Şerefe.” *Birer insan gibi, o günlere bir şişe açalım, bardaklar tokuşsun şerefe...* Sen de dinliyor musun? Dinle. Şarkı adını gördükçe aç ve dinle. Hayatımızda eksik olan şey, doğru akan bir şarkı listesi. Ve yani ne yazık ki hayatımızda mütemadiyen maruz kaldığımız şey, bazı gerekli anlarda çalması gereken playlisten tutukluk yapması. O yüzden şimdi bunu yaşamamak adına sen de Tanju Okan dinle benimle beraber. Koca yıl diyor-

dum. Belki isterdim bir yıl boyunca olanları sana anlatmayı. (Yalan söylüyorum.) Ama buna zamanım yok. Neyse ki bunun bir önemi de yok. Boşluk kalan kısımlar oluyorsa oraları sen aklından doldur. Konuyu aşağı yukarı anladın. Seni, neler olduğu muğlâk, ama bir yandan da sonu belli bu garip yazıyı okumak zorunda bıraktığım için üzgünüm. Durumları biliyorsun ama, kusura bakma. “Kim Ayırdı Sevenleri?” *Kabahat mi bu seni seviyorsam, her zaman yanımda istiyorsam; nasıl suç olur seni özlüyorsam, kim önceden yazmış yarını, yarını...* Çığdem’le tanışalı beri sadece bir yıl olmuş. Koca bir yıl, sadece bir yılmiş. Niyetçi tavşanları bilir misin? Niyetçi ağabeyler ve onların tavşanları. Çığdem’i gördüğüm günün akşamı Furkan ve Arif’le buluşmaya giderken rast gelmiştim. Niyet çekmiştim bir tane. Tam olarak neydi, nasıldı hatırlayamam şimdi maniye. Ama pek iç açıcı değildi. Yırtıp denize savurmalısın demişti. Parça pinçik edip savurmuştum ben de. Niyetçi abi, vadesi bir yıllıktır demişti. Sadece bir yıllık. Haklıymış. Hehhe. Peki ne mi dilemiştim?

“Güzel Yok Mu İnsafın?” *Çığrımdan çıktım bu hayattan bıktım. Güzel yok mu insafın senin? Yıllarca ağladım diz çöküp yalvardım. Güzel yok mu insafın senin?..*

Gönlüm, ilk değildir ki bir güzele meylediyor. Her şeye naçar ben, umarsız, bir tebessüme aşka düşüyor. Ben, dışarıya umursamaz ben. Ben, içerde umarsız ben. Umarsız ve umursamaz günler. *Memurun şarkısıdır*. Gözlerde bir habersizlik var. Her son bir umuttur. Öyle derler... Hahha. Çekirdekten.

Ben, ilk değildir ki kendimden bihaber yaşıyorum. Her şeye sahte ben, umarsız, nefes aldığımı sanıyorum. Ben, dışarıya umursamaz ben. Ben, içerde umarsız ben.

Vahit’i bakkala göndermiştim. Bir ara gelip nevaleleri bıraktı ve sonra selamı çıkıp gitti. Kayıplarda şimdi. Anladı ya ne yaptığımı, rahat bıraktı herhalde beni. Küçüklüğümde, ders çalışırken “aman ha, sesinizi çıkarmayın! Vahit’imin dikkati dağılmasın,” diyen anacığım gibi, rahatımı düşünmüş olmalı. Kendimi, benden uzak tutarak. Beni, kendimden uzak tutarak. Kendimi, kendimden uzak tutarak. Kendimle baş başa kalmamamı sağlayarak.

İnsanın kendisiyle baş başa kalmaması için iki yol vardır bilirsin: Ya aşık olur, bir sevdiği vardır yamacında ya da nefes almayı bırakır, ölümün olmuştur... Ben ilkin denedim. Sıra diğerinde. Bir kerkenezin kızılımsı tüyleri kadar asil bir burnu havadalıktır şu an içinde olduğum haller, hallenmeler. Bırak da ölmeden önce son edebiyatımı yapayım.

Doğrusunu istersen ilki hayli zordu. *Tutamak sorunu* diyorlar. Öyle böyle zor değil. Dert ki ne dert. İkincisi daha pratik görünüyor. Emin değilim ama, henüz ilk defa deneme fırsatım olacak tahmin ettiğin üzere(!)

“Öyle Sarhoş Olsam Ki.” *Öyle sarhoş olsam ki; bir an seni unutsam, unutsam bu günleri, yarınları unutsam...*

“Birisi.” *Ufacık bir saçak altı, onun yatağı evi, her şeyiydi; baktı da hayat güldü ona, yaşarken öl dedi...*

Aslında beni bu dünyada tanıdığın en bencil insan olarak bilmelisin. Öyleyim, evet. Olmayan tanrıya, yaşadığım azaplarda bana bir yol göstermiyor diye hiddetlenirim. Bazen keşke annem ölse ya da ölümcül bir hastalığa yakalansam da insanlar bana üzülseler diye düşünürüm. Beni düşünmemiş olmalarına üzülsünler. Ölümcül hastalık fikri çok cazip ama bu mümkün değilse de direkt kendim öleyim o zaman? Galiba başka bir çıkar yol olarak da bunu buldum işte. Biraz öç almak gibi. Hali hazırda okuyor olduğun, yani arkamda bıraktığım bu yazı ve intiharım. Seni de bencilliğime kurban ediyorum... Herkesten, her şeyden öç almak. Kızgınlığım tüm dünyaya.

“Dostlarım.” Her akşam efkâr basar garip gönlümü, içerken kadehleri kırasım gelir; suskun dudaklarımda sessiz bir şarkı, ah ettikçe içimden bir alev gelir...

“Kaderim.” Dur gitme ne olursun, bırakma yalnız beni. Tanrı bile affetmez, sevene zulm edeni...

“Hayat Üç Perdedir.” Hayat üç perdelik bir sahnedir, bizlerde ortada aktörleri...

Manadan mahrum hayat! Kaypaktır. Götü başı ayrı oynar hayatın. Rakı sofrasında başka anlama gelir, aile ile akşam yemeğinde bambaşka bir anlama... Hayat insan ilişkilerinde inşa edilenden fazlası olabilir mi? Hayatın anlamı insan ilişkilerinden başka bir yerde aranabilir mi? Kendimi öldürmem, bu hayat yaşanmaya değmez demekten biraz daha fazla olacak! Şimdi kimse kusura bakmasın, bu böyle. Paket bir hayat yaşıyoruz, bize ne buyruluyor ve ne sunuluyorsa. Pakettekiler farklılaşabiliyor ama mevzu aynı. Hepimizin ortak noktasıysa ölüme yazgılı olmamız. İnsanın ölüme yazgılı olması sinir bozucu. Benim kanıma dokunuyor. Ondandır, her gün en gizil heyulalarımda... öhhö-öhhöm. Eh ama, öleceğim. Elbette öleceğim. Diyorum ki işte bunun ne zaman olacağına ben karar vereyim! Ötesine zaten gücüm yetmez ya, bari bunun zamanını ben tayin edeyim. Bu da demek oluyor ki başlık “Vahit Zaman”dır evet. “Heyula” olabilir diyordum ya da “Su Aşağı, Vahit Yukarı!”. Belki “Varsa Versin, and Vice Versa!”. Ama Vahit Zaman’ın yanında hepsi tırt alternatifler şu anda. Eh, bu defa kolay oldu başlık koymak. İlk defa bu kadar kolay oldu belki.

Eheeeeyyyyy. Senin keman yayına, bastığın notaya kurban olayım ben be abim. Ya Tanju Ağabeyin bu hallerine ne demeli! Eh be... “Koy Koy Koy.” Değişmez sorumuz, nedir ki sonumuz... dünyanın merkezi bu meyhanedir... doldur bak efkarlandım yine bu gece... koy koy koy...

“Ben Bir Hiçmişim.” Anladım bu akşam neden, neden bu kadar hiçmişim; anladım bu akşam birden, ben bir hiçmişim...

Sana bu yazıdan başka bir de fotoğrafımı bırakıyorum. Hangisi olduğunu biliyorsun. Tamam, betimlemede gerçekliği çarpıttığım yerler olmuş olabilir; ama idare et artık. Hahaha. Ebleh ben! Eh, benden bu kadar. Tanju Ağa-

bey söylemeye devam etsin. Sevdin sen de, biliyorum. Ve gün dönsün, akşam olsun... Ben de öleyim. Hayat hiçbir şey değildir; itinayla öleceğim. Ama şimdi uyuyacağım. Uykumu almadan ölemem.

Tatlı rüyalar!

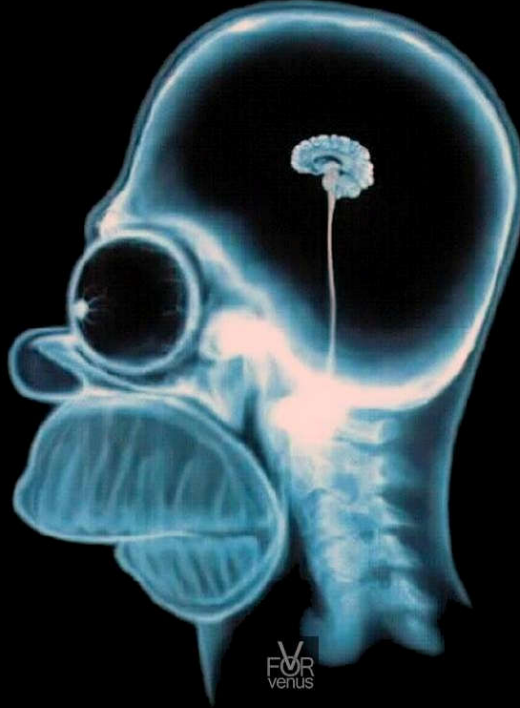

(Ağustos '14)

Kırmızı Renginin Çağrışımları

kapitalizm akıllı olduğunu zannetmektir

V
FOR
VENUS

AVCILIK
SPOR
DEĞİLDİR

AVCI SKOR PEŞİNDE PALAVRACI BİRKATILDIR

Yetiştirme Yurtlarında Şiddete **DUR** de!

ÖNÜM ARKAM SAĞIM SOLUM ARABA

SOKAKTA!
OYUNA YER AÇ!

*Dergide yayımlanan yazıların
bilimsel, hukuki ve etik sorumluluđu
yazarlarına aittir.*

İletişim

ontodergisi@gmail.com

Takip Adresleri

(Erişim için simgelerin üzerine tıklayınız.)

www.ontodergisi.com

